

□ TUĞBA MERAL

**TÜRKİYE'DE GAGAUZCA, KIRIMÇAKÇA, KUMUKÇA, SALARCA, SARI
UYGURCA, ÇALKANCA, TUBACA VE URUMCA
ÜZERİNE YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLER**

MA AND PH D THESIS ON GAGAUZ, KRIMCHAK, KUMUK, SALAR, YELLOW
UYGHUR, CHALKAN, TUBA AND URUM LANGUAGES IN TURKEY

**I. BÖLÜM: GAGAUZLAR VE GAGAUZCA ÜZERİNE TÜRKİYE'DE HAZIRLANMIŞ
LİSANSÜSTÜ TEZLER**

1. DİL VE EDEBİYAT

1.1. DOĞRUDAN GAGAUZCA ÜZERİNE TEZLER

1993

ÖZKAN, Nevzat. *Gagavuz Türkçesi Grameri / Grammar of Gagauz Turkish*. Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 1993, 375 s.

Gagauz Türkçesi üzerine Türkiye'de hazırlanmış lisansüstü ilk çalışma sayılan bu tezin *Giriş* (s. 6-40) bölümünde ilk olarak Gagauz adı hakkındaki görüşler değerlendirilmiş; Gagauz Türklerinin etnik yapısı, tarihleri, yaşadıkları yerler, nüfusları, dil özellikleri gibi konular ele alınmıştır. *Ses Bilgisi* (s. 41-96) bölümünde, Gagauz Türkçesinin ses özellikleri; yer yer Anadolu ve Rumeli ağızları, tarihî ve yaşayan Türk lehçeleri ve Bulgaristan Gagauz Türkçesi ile karşılaştırılmış; ses denklikleri de gösterilmeye çalışılmıştır. *Şekil Bilgisi* (s. 97-201)'nde kelime yapımı, kelime türleri, kelime grupları, isim ve fiil çekimi anlatılmış; bazı eklerin Anadolu ve Rumeli ağızlarıyla ilgisi ve yakınlığı araştırılmış; yabancı etkiler de ayrıca değerlendirilmiştir. *Cümle Bilgisi* (s. 202-222) bölümünde Gagauz Türkçesinin karmaşık söz dizimi, bir sistem içinde tasnif edilmeye çalışılmış; bu tasnif çerçevesinde cümle tahlilleri de yapılmıştır. *Sözlük* (s. 223-261), taranan metinlerde tespit edilen mahalli, arkaik ve ödünç kelimelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Ödünç kelimelerin kaynağı ve Gagauz Türkçesine giriş yolu teorik olarak açıklanmış; Gagauzcanın tarihî ve yaşayan Türk lehçeleri ve Türkiye Türkçesi ile ilişkisini ortaya koyan mahallî ve arkaik kelimeler; Derleme, Tarama, şive ve lehçe sözlükleriyle karşılaştırılmıştır. *Ekler* (s. 281-285); Gagauzların kullandığı alfabelerden, Gagauzların göç yollarını ve yaşadıkları yerleri gösteren haritalardan ibarettir. *Metin Örnekleri* (s. 286-351) ise çalışmanın malzemesini oluşturan eserlerden, Karamanlı ve Romen harfli kitaplardan alınmıştır.

TAŞTEKİN, Aynur. *Gagauz Türkçesinden Dokuz Hikâyenin Dil İncelemesi: Metin-Dil Özellikleri-Sözlük.* İnönü Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 1993, 149 s.

Gagauz Türkçesinin dil özelliklerinin dokuz hikâye (*Üsüz Çocuk; Dev Adamın Dolu; Dev Dolu Hem Rusali; Dev Dolu Kurtarer Padişahın Kızını; Büüjü Padişaa Hem Dev Dolu; Dokuz Kurnalı Çöşme; Gümüştan Aşıklar; Pehlivan ve Trakalı Öküz*) üzerinden incelendiği bu çalışma; *Giriş* (s. 1-7), *Metinler* (s. 8-64), *Dil Özellikleri* (s. 65-122), *Sonuç* (s. 123-126), *Sözlük* (s. 127-145) ve *Bibliyografya* (s. 146-149) bölümlerinden oluşmaktadır. *Dil Özellikleri* bölümünde sırasıyla; imla (s. 66), ses bilgisi (s. 67-90), biçim bilgisi (s. 91-115) ve söz dizimi (s. 116-122) incelemeleri yapılmıştır. *Sonuç* bölümünde Orhon Yazıtları, Türkiye Türkçesi ve Gagauzca arasındaki benzer ve farklı ses değişiklikleri bir tablo ile özetlenmiştir. *Sözlük* bölümünde, metinlerde sıkça rastlanan deyim ve ikilemelere de yer verilmiş; anlamı belirsiz kelimelerin yanlarına ise birer soru işareti konulmuştur.

1997

ARNAUT, Fedora. *Gagauz Manilerinin İncelenmesi ve Türkiye ile Azerbaycan Örnekleriyle Karşılaştırılması.* Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 1997, 109 s.

Dil malzemesini Moldova'nın Bucak bölgesinden ve Ukrayna'nın Zaporpiye bölgesinden derlenmiş Gagauz manilerinin oluşturduğu bu çalışma, beş ana bölümden ibarettir. Birinci bölümde maninin kavram olarak içeriği, tarihçesi, yörelere göre aldığı adlar ele alınmış (s. 8-26); ikinci bölümde, Gagauz manilerinin teknik özellikleri (s. 26-41); üçüncü bölümde manilerin hece sayıları, yapıları ve çeşitleri ortaya koyulmuş (s. 42-69); dördüncü bölümde, Gagauz manilerinin söylendiği yöreler ve devirler anlatılmış (s. 70-84); son bölümde ise manilerin anlam derinlikleri ve zenginlikleri üzerinde durulmuştur (s. 85-101). İncelemelerin sonunda, Gagauz manilerinin birçok açıdan diğer Türklerin manileriyle benzer olduğu görülmüştür.

2001

STAMOVA, Maria. *Gagauz Türkçesi ve Ağızlarının Karşılaştırmalı Ses Bilgisi / Comparative phonetics of Gagauz Turkish and it's dialects.* Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2001, 556 s.

1996-1998 yılları arasında Moldova Cumhuriyeti, Gagauz Yeri Özerk Bölgesinde Çadır, Komrat, Vulkanesti vilayetlerinde ve Ukrayna'da Gagauzların yaşadığı köylerde yapılan ağız araştırmalarına ve Çadır vilayetinden derlenen malzemeye dayanan bu çalışma; *Giriş* (s. 1-41), *Ses Bilgisi* (s. 42-128), *Metinler* (s. 129-280) ve *Dizin* (s. 281-541) bölümlerinden oluşmaktadır. *Giriş* bölümünde; Gagauzlarla ilgili mevcut araştırmalar gözden geçirildikten sonra, Gagauz Türkçesinin ağızları, ait belli başlı özelliklerine dayanarak sınıflandırılmıştır. *Ses Bilgisi* bölümünde, Gagauz Çadır ağzının ünlü ve ünsüz düzenleri ve ses olayları incelenmiştir. *Metinler*

bölümünde ise araştırmacının 1997-1998 yıllarında Çadır Vilayetinde yaptığı derlemeler bulunmaktadır.

2008

NEDEVA, Aliona. *Gagavuzca ve Türkiye Türkçesinde İsim ve Fiil Çekimi Karşılaştırması / The comparison of noun and conjugation suffix between the Turkish language of Gagauz and Turkey. İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2008, 276 s.*

Gagauz Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki isim ve fiil çekim eklerinin edebî metinler ve gramer kitaplarından hareketle karşılaştırıldığı bu çalışma; *Giriş* (s. 1-9), *Gagavuz Türkçesinin Ses Özellikleri* (s. 10-19), *İsim Çekim Ekleri* (s. 20-96), *Fiil Çekim Ekleri* (s. 97-250), *Sözlük* (s. 251-261), *Sonuç ve Öneriler* (s. 262-265) bölümlerinden oluşmaktadır. *İsim Çekim Ekleri* bölümünde çokluk eki, iyelik ekleri, hâl ekleri ve soru eki; *Fiil Çekim Ekleri*'nde ise zaman ekleri, ek-fiil, şahıs ekleri, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller, bu iki Türk dili arasında karşılaştırılarak ve cümle örnekleri verilerek incelenmiştir. Çalışmada ele alınan Gagauzca örnek cümlelerde Türkiye Türkçesi ile ortak söz varlığı dışında kalan kelimeler, *Sözlük* bölümünde toplanmıştır. Araştırmanın sonunda elde edilen bulgular, *Sonuç ve Öneriler* bölümünde değerlendirilmiştir.

2011

KARA, Alper. *Uzun Kervan Romanı (Dionis Tanasoglu) Metin-Tercüme ve Gagavuz Türkçesinde Fiil İstemleri. İstanbul Kültür Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2011, 264 s.*

Bu çalışmada, *Uzun Kervan* romanından hareketle, Gagauz Türkçesindeki isimlerin fiillere bağlanırken hangi hâl eklerini aldığı konusu incelenmiştir. Birinci bölümde hâl ekleri ve istemle ilgili genel bilgiler verilmiş (s. 1-13); ikinci bölümde, eserin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılan birinci bölümünden hareketle Gagauz Türkçesinde istemleri farklılaşan fiillerin bulunduğu cümleler ortaya koyulmuştur (s. 14-62). İstem değişikliği olan fiillerin bulunduğu cümleler koyu renkle yazılmış, Türkiye Türkçesindeki karşılığı da verilerek bu değişikliğe dikkat çekilmiştir. *Sonuç* bölümünde, istem farklılaşmasının Gagauz Türkçesindeki yeri ve önemi ortaya koyulmuş (s. 63-72); ardından, Kiril harfli *Uzun Kervan* adlı tarihi romanın ilk bölümünün Latin harflerine çevirisi (s. 73-163) ve Türkiye Türkçesine aktarımı verilmiş (s. 164-251). Çalışmanın sonuna *Fiil/İstemleri Dizini* (s. 254-257) eklenmiştir.

2012

ARI ÖZDEMİR, Tuba. *Gagauz Türkçesinde İstem / Valency in Gagauz Turkish.* Celal Bayar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2012, 208 s.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, temel konu ve kavramlar ele alınmış (s. 1-53); ikinci bölümde Gagauz Türkçesindeki fiillerin ve edatların istemleri incelenmiş (s. 54-153); elde edilen bulgular, *Sonuç* başlıklı üçüncü bölümde değerlendirilmiştir (s. 154-156). İncelenecek fiillerin seçiminde, Abdülmecit Doğru ve İsmail Kaynak tarafından hazırlanan *Gagauz Türkçesi Sözlüğü*'nden yararlanılmıştır. Tespit edilen fiillere *Güneşçik* (1996), *Seçmâ Yaratmalar* (2004), *Topraan Ürek Düülmesi* (1983), *Uzun Kervan* (2009) ve *Yollar (Annatmalar)* (1970) adlı eserlerden ve *Sabaa Yıldızı* (1996-1997) dergisinden örnek cümleler bulunmuştur. Tespit edilen 400 fiil; oluş, kılış ve durum fiilleri olmak üzere üç bölüme ayrılmış; her fiil mantıksal, söz dizimsel ve semantik istem olmak üzere üç düzeyde değerlendirilmiştir. Çok anlamlı olduğu görülen 52 fiilin her bir anlamının istemi ayrı ayrı incelenmiştir. Fiillerden sonra Gagauz Türkçesindeki 25 edatın da istem yapısı incelenmiştir. Edatların tespitinde Nevzat Özkan'ın *Gagavuz Türkçesi Grameri* adlı çalışmasından yararlanılmıştır. İkinci bölümde incelemesi yapılan fiillerin istem ve hâl ekleri dizini tablolaştırılarak çalışmanın sonuna (s. 157-189) eklenmiştir.

2015

AKGÜL, Semra. *Gagavuz Destanlarına Göre Gagavuz Türkçesinde Ekler.* Süleyman Demirel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2015, 266 s.

Nevzat Özkan tarafından hazırlanan *Gagavuz Destanları* adlı eserdeki metinlerden hareketle Gagauz Türkçesindeki eklerin incelendiği bu çalışma; *Giriş* (s. 1-16), *İnceleme* (s. 17-130), *Sonuç* (s. 131-134) ve *Ekler Dizini* (s. 135-165) bölümlerinden oluşmaktadır. İnceleme bölümünde Gagauz Türkçesindeki ekler, *Yapım Ekleri* (s. 17-58) ve *Çekim Ekleri* (s. 59-130) olmak üzere iki bölüme ayrılarak incelenmiş; zaman zaman Türkiye Türkçesi ile karşılaştırmalar da yapılmıştır.

Gagauz Türkçesi, Türkiye Türkçesinin özellikle Rumeli ağzına çok yakın özelliklere sahiptir. Kelime yapımında kullanılan, biri Slav kaynaklı olmak üzere iki ek haricinde Türkiye Türkçesinden farklı bir yapım eki kullanılmadığı görülmüştür. Çekim eklerinden, hâl eklerinin görev değişikliği; vasıta eki için kullanılan Eski Türkçenin bakiyesi +n morfemi ve "ile" ile bu ekin genişletilmiş şekli olan morfemleri dışında Türkiye Türkçesinden farklı bir durum yoktur. Gelecek zamanın birinci çoğul kişi çekiminde kullanılan morfem, geniş zamanın olumsuzu için kullanılan morfem ve şimdiki zaman için kullanılan morfem dışında haber kipleri de Türkiye Türkçesi ile büyük benzerlik göstermektedir.

DAĞDEVİREN KIRMIZI, Gülin. *Emotional and functional attitudes of native speakers towards Gagauz as an endangered language / Tehlike Altında Bir Dil Olan Gagauzcaya Karşı Anadil*

Konuşucularının Duygusal ve İşlevsel Tutumları. Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İngiliz Dilbilimi Anabilim Dalı, Doktora, İngilizce, 2015, 386s.

Bu çalışmada, tehlike altındaki bir dil olan Gagauz Türkçesi duygusal ve işlevsel tutumlar açısından incelenmiş; Gagauz dili konuşurlarının Gagauzca ve Rusçaya karşı olan tutumları araştırılmıştır. Bu amaçla, kişisel bilgi formu ve tutum anketinden oluşan basılı bir anket kullanılmıştır. Kişisel bilgi formu; katılımcıların belli bağlamlardaki dil kullanımları, dil yeterlik seviyeleri, aile üyelerinin dil hâkimiyetleri gibi konulardan oluşan 19 maddeyi içermektedir. Veri toplama aracının ikinci bölümü, Gagauzca ve Rusçayı duygusal ve işlevsel tutumlar açısından karşılaştırmak için düzenlenmiş 22 maddeden oluşan bir tutum ölçeğini içermektedir. Ölçek ve form iki dilde de hazırlanmıştır. Veri toplama süreci 2014 yılının Ocak ayında gerçekleştirilmiş; anket Gagauzya Özerk bölgesinde yaşayan 137 katılımcıya uygulanmıştır.

Sonuçlar göstermiştir ki, katılımcıların duygusal tutumları Gagauzca için daha yüksek iken; işlevsel tutumlar açısından Rusçaya karşı daha olumlu tutumları vardır. Özellikle genç yaş grubundaki katılımcıların Rusçaya karşı daha olumlu tutumları olduğu görülmektedir. Ayrıca köylerde yaşayan katılımcıların Gagauzcaya karşı daha olumlu tutumlara sahip oldukları bulunmuştur. Benzer şekilde dil kullanımlarının da bu dillere karşı olan tutumlarla paralel olduğu görülmüştür.

2016

KOLEV, Ivan Nikolaev. Gagauz Türklerinde Türkçe Dinî Metinler / Turkish religious texts among the Gagauz Turks. Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2016, 478 s.

Bu çalışmanın temel amacı, Gagauzların dinî metinlerin tarihçesini vermek; Gagauzların dinî metinleri el yazması olarak çoğaltma geleneklerini ve Türkiye’de pek az incelenen Hristiyan apokrif metinlerini örneklerle takdim etmek ve 20. yüzyılın başından bugüne dek Gagauz Türklerinin dinî metinlerinin değişimini takip etmektir. Ayrıca, Kıpçak ve Karamanlıların dinî metinleri ve Gagauzlarla ilişkileri gibi yan konulara da yer verilmiştir. Farklı zaman dilimlerinde yazılan Mihail Çakır’ın dua tercümeleleri, Elizaveta Kvilinkova’nın derlemeleri ve Sergey ile Viktor Kopuşçu’nun dua kitabı, bu çalışmanın ana kaynaklarını oluşturmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde (s. 1-5), tarihte Kıpçak ve Karamanlı Türklerinde Hristiyanlık konusuna kısaca değinilmiş; ikinci (s. 6-38) ve üçüncü bölümlerde (s. 39-63), Gagauzların dinî hayatının tarihçesi verilerek Gagauz Türklerinde dinî metinlerin türleri hakkında ayrıntılı bilgi sunulmuştur. Dördüncü bölümde (s. 64-215), dinî metin örneklerinin Latin alfabesine aktarılmış hâli bulunmaktadır. Beşinci bölümde (s. 216-355), ses bilgisel ve biçim bilgisel tahlillerin yanı sıra, metinlerin söz varlığı ile ilgili bazı özelliklere yer verilmiştir. Son olarak, çalışmada tespit edilen bazı Hristiyanlık terimlerinin sözlükçesi (s. 368-373) ve metinlerin dizini (s. 374-450) eklenmiştir.

TOZ, Elif. Gagauz Balladaları / Türküleri (M. A. Durbaylo'nun Metinleri) Metin Aktarma ve İnceleme / Gagauz Ballads / Songs (M. A. Durbaylo's texts) transcription and analysis. Akdeniz Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2016, 207 s.

Balladalar, Balkan halklarına ait bir türkü türüdür ve yaşanmış bir olaya dayanır. M. A. Durbaylo tarafından 1970-1990 yılları arasında Gagauzya'nın çeşitli bölgelerindeki köylerden derlenen *Ballada Türküleri* adlı eserdeki Kiril harfli balladaların Latin harflerine aktarılarak incelendiği bu çalışma; *Giriş* (s. 1-10), *Şekil İncelemesi* (s. 11-20), *Motifler* (s. 21-66), *Metinler* (s. 67-190) ve *Sonuç* (s. 191-193) bölümlerinden oluşmaktadır. Gagauz balladaları biçim olarak Balkan ve Rus edebiyatlarından etkilenmiş olsa da içerik bakımından "türkü yakma" geleneği ile masal, lirik, epik türkünün harmanlanmış bir şekli olarak görülebilir. Biçimsel açıdan Türk edebiyatına ait şekil unsurları taşımaları da balladalar, tarih içindeki Gagauz Türklerinin hayatlarından kesitler sunması bakımından dikkat çekicidir. Bu kesitlerin içinden Gagauz Türklerinin geçmiş dönemdeki yaşamlarını, hayata bakışlarını, geleneklerini, insana ve doğaya bakışlarını ve onların tarihini çıkarmak mümkündür.

2018

KAYA, Muhammet Mustafa. Gagauz Türkçesinin "Ana Sözü" Gazetesindeki Sözcük Varlığı (2012-2016) / Vocabulary of Gagauz Turkish in the newspaper "Ana Sözü" (2012-2016). Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2018, 572 s.

Güncel dili kullanan ve köklü bir geçmişe sahip olan aylık *Ana Sözü* gazetesinin 2012-2016 yılları arasındaki (57 sayısının) sözcük varlığından hareketle, Gagauz Türklerinin son beş yılda kullandığı kelimelerin incelendiği bu çalışma, iki ana bölümden oluşmaktadır. *Gagauz Türkçesinin Ana Sözü Gazetesindeki Sözcük Varlığı* başlıklı birinci bölümde (s. 5-38), tespit edilen söz varlığı öğeleri *Yiyecek ve İçecek Adları*, *Manevi Kültürle İlgili Sözcükler* gibi farklı kategorilere ayrılarak incelenmiştir. *Ana Sözü Gazetesindeki Alıntı Sözcükler* başlıklı ikinci bölümde (s. 38-56) ise, Gagauz Türkçesine giren alıntı kelimeler ortaya koyulmuş ve kelime grupları açısından incelenmiştir. *Sonuç* (s. 57-58) ve *Kaynakça* (s. 59-60) bölümlerinden sonra; *Haritalar* (s. 61-62), *Tablolar* (s. 63-71), *Kelimelerin Geçtiği Yerler* (s. 72-166), *"Ana Sözü" Gazetesinin İncelediğimiz Sayıları* (s. 167-572) da ek olarak verilmiştir. Yapılan incelemelerin sonunda, Gagauz Türklerinin yabancı dillerin etkisine rağmen ana dillerini korudukları, hatta (*ressam* yerine *resimci* gibi) yeni Türkçe sözcükler de kazandırdıkları görülmüştür.

2019

CAYIT, Nazlı Asena. Gagavuz Türkçesi Yazı Dili ile Türkiye Türkçesi Ağızlarında Basit Fiillerin Mukayesesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2019, 157 s.

Gagauz Türkçesi yazı dili ile Türkiye Türkçesi ağızlarındaki basit fiillerin biçim ve anlam açısından karşılaştırıldığı bu çalışmada, kaynak olarak; *Gagauzça-Rusça-Moldovanca Laflık* (1973),

Gagauzça-Rusça-Romança Sözlük (2002) ve TDK *Derleme Sözlüğü* kullanılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Gagauzlar, Gagauzca, fiillerin sınıflandırılması ve yapım ekleri hakkında genel bilgiler verilmiştir (s. 4-35). Ardından, Gagauzca sözlüklerde yer alan fiiller taranmış ve 500 adet basit fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen bu fiiller, çalışmanın ikinci bölümünde, biçimsel ve anlamsal benzerlik ilişkilerine göre dört gruba ayrılmış ve Türkiye Türkçesi ağızlarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmiştir (s. 36-114). Üçüncü bölümde, Gagauz yazı dilinde olup Türkiye Türkçesi ağızlarında bulunmayan basit fiiller listelenmiş (s. 115-117); elde edilen sonuçlar, hazırlanan çeşitli grafikler eşliğinde değerlendirilmiş (s. 118-121); tespit edilen fiillerin listesi ise çalışmanın sonuna eklenmiştir (s. 122-140).

Gagauz Türkçesinde tespit edilen 500 adet basit fiil, Türkiye Türkçesi ağızları ile karşılaştırıldığında 220 fiilin biçimi ve anlamının aynı; 90 fiilin biçiminin aynı, anlamının farklı; 38 fiilin biçiminin farklı, anlamının aynı; 16 fiilin ise biçimi ve anlamının farklı olduğu görülmüştür. Biçimi her iki Türk dilinde farklılık gösteren fiillerde ünlü düşmesi, ünlü türemesi, yuvarlaklaşma, ünsüz düşmesi gibi ses olayları bulunmaktadır. Gagauz Türkçesindeki basit fiillerin, Türkiye Türkçesinin *Diyarbakır*, *Doğu Trakya* ve *Artvin Yusufeli Uşum Köyü* ağızlarıyla daha fazla ortaklık göstermesi dikkat çekicidir.

SAVRAN, Ahmet Faruk. *Gagavuz Türkçesinde Sıfatlar / Adjectives in Gagauz Turkish*. Afyon Kocatepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2019, 274 s.

Gagauz Türkçesindeki sıfatların Türkiye Türkçesi ile karşılaştırmalı olarak incelendiği bu çalışmada, kaynak olarak *Gagauzça-Rusça-Romanca Sözlük* (2002) ve TDK *Güncel Türkçe Sözlük* kullanılmıştır. Çalışma; *Giriş* (s. 1-2), *Gagavuzlar ve Gagavuz Türkçesi* (s. 3-7), *Sıfatlar* (s. 8-141), *Gagavuz Türkçesi ile Türkiye Türkçesindeki Sıfatların Biçim ve Anlam Açısından Karşılaştırılması* (s. 142-204), *Sonuç* (s. 205-207), *Sıfatların Listesi* (s. 208-259) ve *Kaynakça* (s. 260-263) başlıklı bölümlerden oluşmaktadır. Yapılan incelemeler sonunda 1573 sıfat tespit edilmiştir. Bunların 267'si basit sıfattır. Basit sıfatlar kökenlerine göre incelendiğinde Türkçe kökenli 141, yabancı kökenli 132 sıfat tespit edilmiştir. Yabancı kökenli sıfatlardan 49'unun Arapçadan, 34'ünün Farsçadan ve kalan sıfatların da Slavca, Rumence ve diğer dillerden geçtiği görülmüştür.

ÇALIŞKAN, Fatma. “Gagavuz Destanları”nın Fonetik Özellikleri / Phonetic features of “Gagavuz Destanları”. Süleyman Demirel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2019, 245 s.

Bu çalışmada, Nevzat Özkan tarafından hazırlanan *Gagavuz Destanları* adlı eserden hareketle Gagauz Türkçesinin ses bilgisi özellikleri incelenmiştir. Çalışmanın *Giriş* bölümünde (s. 1-10) Gagavuz Türkçesi ve Gagavuz Türkçesi hakkında kısaca bilgiler verilmiş; *İnceleme* bölümünde (s. 11-127) yalnızca kök ve gövde halindeki kelimeler ele alınmış ve Türkçe kelimeler Eski Türkçe dönemindeki biçimleri, alıntı sözcükler ise asıl biçimleri merkeze alınarak *Sesler* (s. 11-32), *Ses Değişmeleri* (s. 33-65), *Ünsüz Değişmeleri* (s. 66-127) ana başlıkları altında incelenmiştir. Elde edilen bulgular, *Sonuç* (s. 128-133) bölümünde değerlendirildikten sonra; *Seçmeli Sözlük* (s. 134-140), *Kaynakça* (s. 141-148) ve *Tıpkıbasım* (s. 149-230) bölümleri de eklenmiştir.

1.2. GAGAUZCANIN DA YER ALDIĞI KARŞILAŞTIRMALI TEZLER

1992

CHOI, Hyojoung. *Oğuz Grubu Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Fonolojisi.* Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 1992, 487 s.

Türk dillerinin Oğuz (Güneybatı) grubunda yer alan Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagauz Türkçesinin fonetik özelliklerinin karşılaştırıldığı bu çalışma, beş bölümden ibarettir. *Giriş* bölümünde (s. 3-17) Oğuzlar hakkında, birinci bölümde (s. 18-68) ise Oğuz grubu Türk dilleri hakkında genel bilgiler verilmiş; ikinci bölümde (s. 69-76), bu çalışmada kullanılan yazıçevrimi gösterilmiştir. *Oğuz Grubu Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Fonolojisi* başlıklı bölümde (s. 77-425), bugünkü Oğuz grubu dil ve lehçelerinin fonetik özellikleri karşılaştırılarak Ana Oğuzca için rekonstrüksiyonlar yapılmış; dil ve lehçeler arasındaki fonetik değişmelerle birlikte ses olayları da ortaya koyulmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda tespit edilen Ana Oğuzcanın fonetik özellikleri, son bölüme (s. 426-449) eklenmiş; Oğuz grubu dil ve lehçeleri arasındaki ses denklikleri ise *Sonuç* bölümünün (s. 450-455) ardından bir liste hâlinde sunulmuştur (s. 456-459).

1993

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız. *Oğuz Grubu Türk Şivelerinde Sıfat-Fiiller.* Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 1993, 195 s.

Türk dillerinin Oğuz (Güneybatı) grubunda yer alan Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagauz Türkçesinde sıfat-fiillerin karşılaştırıldığı bu çalışma; *Giriş* (1-23), *Sıfat-Fiil* (s. 24-55), *Sıfat-Fiil Ekleri* (s. 56-77), *Oğuz Grubu Türk Şivelerinde Sıfat-Fillerin Kullanılışları* (s. 78-140), *Sıfat-Fillerin Kelime Gruplarında ve Cümledeki Yerleri* (s. 141-159), *Sözlük* (s. 160-177) ve *Bibliyografya* (s. 178-185) bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmada Oğuz grubu Türk dillerindeki sıfat-fiiller, karşılaştırmalı olarak incelendiği için bu konuda, Gagauz Türkçesi (ve bu grupta yer alan diğer diller) üzerine ayrı bir bölüm hazırlanmamıştır.

1994

ORUÇ, Birsal. *Oğuz Grubunda Edatlar.* İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Doktora, Türkçe, 1994, 676 s.

Oğuz grubu Türk dillerinde edatların karşılaştırıldığı bu çalışma, *Giriş* (s. vi-xvii) ve *İnceleme* (s. 1-671) olmak üzere iki ana bölümden ibarettir. *Giriş* bölümünde, edatlar hakkında bilgiler verilmiş ve tezin hazırlanma sürecinden bahsedilmiştir. *İnceleme* bölümünde, Oğuz grubu Türk dillerine ait yazılı eserlerin incelenmesiyle tespit edilen edatlar, alfabetik sıraya göre tasnif edilerek tek tek incelenmiştir. Her maddede edatın yapısı, aslı şekli, kullanılışı ve fonksiyonu hakkında bilgi

verildikten sonra bunların bazıları, kullanılış ve fonksiyon bakımından kendi içinde de tasnif edilmiştir. Çalışmada Oğuz grubu Türk dillerine ait edatlar, karşılaştırmalı olarak incelendiği için Gagauz Türkçesi (ve bu grupta yer alan diğer diller) üzerine ayrı bir bölüm hazırlanmamıştır. Sonuç olarak, Oğuz grubu Türk dillerinde edatların büyük ölçüde benzer olduğu tespit edilmiştir.

1997

ÇAKIR, Ahmet. *Türk Lehçelerinin Güneybatı Grubunda İstek ve Şart Anlatan Fiil Kipleri / Conjunctive and subjunctive modals in southwestern group of Turkish dialects.* Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 1997, 259 s.

Bu çalışmada, güneybatı grubu Türk dillerinin tasarlama kiplerinden istek ve şart hakkında A. Borcakov ve B. Hocayev tarafından Kiril harfleriyle yazılmış olan 180 sayfalık *Türki Dillerin Günorta Günbatır Toparında Arzuv ve Hökmanlık Anladyan İşlik Formaları* adlı eserinin 1-73. sayfaları arası incelenmiştir. Çalışmada öncelikle eserin belirtilen bölümünün Latin harflerine (s. 5-73) ve Türkiye Türkçesine aktarılmış metinleri sunulmuş (s. 74-143); daha sonra, metindeki veriler değerlendirilmiştir (s. 144-180). Ardından, *Metne Dayalı Küçük Sözlük* (s. 181-187) ve Kiril harfli orijinal *Metin* (s. 188-259) de eklenmiştir.

1998

CİN, Ali. *Tarihi Türk Şiveleri ve Günümüz Oğuz Grubu Şivelerinde Olumsuzluk İfadesi.* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 1998, 295 s.

Bu çalışmada *Eski Türkçe Döneminden* (s. 13-34) başlanarak; *Orta Türkçe Dönemi* (s. 35-85), *Yeni Türkçe Dönemi* (s. 86-182) ve *Günümüz Batı Grubu Şivelerinde* (s. 183-272) olumsuzluk ifadesi, her dönemde isimler, fiiller ve edatlar olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Orta Türkçe döneminde Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesi; Yeni Türkçe döneminde Kıpçak Sahası, Çağatay Sahası, Eski Anadolu Türkçesi ve Klasik Osmanlı Sahası; Günümüz Batı grubu şivelerinde ise Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi, *Gagauz Türkçesi* (s. 245-252) ve Azerbaycan Türkçesi ayrı ayrı ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, *Sonuç* bölümünde (s. 273-276) yine *İsimlerde Olumsuzluk*, *Fiillerde Olumsuzluk* ve *Edatlarda Olumsuzluk* olmak üzere üç alt başlıkta değerlendirilmiştir; bulguları özetleyen üç tablo da çalışmanın sonuna (s. 277-278) eklenmiştir.

2000

SELÇUK, Engin. *Batı Türkçesinde Anlam Değişmeleri / The semantic changes in west Turkish.* Sakarya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2000, 203 s.

Artzamanlı anlambilim yöntemiyle hazırlanan bu çalışma, Batı Türkçesindeki anlam değişmelerini tespit etmek ve bu şiveler arasındaki ilişkilerde yanlış anlaşılmalara sebep olabilecek eşsesli/eşadlı fakat farklı anlamlı kelimelere dikkat çekmek için hazırlanmıştır. Bu

amaçla; Türkçe Sözlük, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, Gagavuz Türkçesi Sözlüğü ve Türkmen Türkçesi sözlüklerinde bulunan yaklaşık 200.000 kelime taranmıştır. Değişime uğrayan kelimelerin, beklenenin çok üzerinde olması sebebiyle 250 örnek seçilmiş ve araştırma, bu kelimeler üzerinden yapılmıştır. *Giriş* (s. 1-9) bölümünde anlam, anlambilim ve anlam değişimleri hakkında bilgiler verilmiştir. *Batı Türkçesinde Anlam Değişimleri* (s. 10-191) bölümünde, anlam değişimleri sınıflandırıldıktan sonra tespit edilen 250 kelime alfabetik sırayla incelenmiştir. *Sonuç ve Öneriler* (s. 192-194), *Kaynaklar* (s. 195-196) bölümlerinden sonra *İncelenen Kelimeler İndeksi* (s. 197-198) ve *Terimler İndeksi* (s. 199) sunulmuştur. Elde edilen istatistiki verilere göre Türkçede en çok görülen anlam değişmesi türü, ikinci dereceden anlam genişlemesidir. En az değişme türü -hatta hiç görülmeyen- ise birinci dereceden anlam genişlemesidir. Buna dayalı olarak Türkçenin yeni anlamları karşılamak için de eski kelimeleri kullandığı; yeni bir kavramı karşılamak için eskisini bozmak yerine onun yanına yeni bir anlam daha kattığı söylenebilir.

ÖZER, Filiz. *Oğuz Grubu Türk Dillerinde Fiilimsiler / Verbalia in Oghuz Group Turkic Languages. Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2000, 171 s.*

Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Gagavuz Türkçesi ve Horasan Türkçesindeki fiilimsilerin karşılaştırmalı olarak incelendiği bu çalışma; *Giriş* (s. 1-19), *İsim-Fiiller* (s. 20-35), *Sıfat-Fiiller* (s. 36-75), *Zarf-Fiiller* (s. 76-152), *Sonuç* (s. 153-154), *Tablolar* (s. 154-159) ve *Kaynakça* (s. 160-171) bölümlerinden oluşmaktadır. Araştırma, Oğuz grubu Türk dillerine ait edebî metinler üzerinden yapılmıştır. İncelenen metinlerde 3 isim-fiil, 11 sıfat-fiil, 30 zarf-fiil eki tespit edilmiştir. Tespit edilen bu ekler, Oğuz grubu Türk dillerinin her birine ayrı başlıklar ayrılarak incelenmiş; her eke ayrılan bölümün sonunda, sonuçlar özetlenmiştir. İsim-fiil ekleri ve sıfat-fiil ekleri her dört dilde de, genellikle ortaktır. Bazı isim-fiil ve sıfat-fiil eklerinin zarf-fiil durumuna geçtiği; bunlardan bazılarının da edatlarla ve eklerle kalıplaşarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen 30 zarf-fiil ekinin 3'ü isim-fiillerden, 14'ü ise sıfat-fiillerden türemiştir.

ÖZTÜRK, Abdulkadir. *Günümüz Oğuz Grubu Türkçesi ile Eski Türkçenin Karşılaştırmalı Fiil Çekimi / Comparative conjugation of Oghuz group Turkish and Old Turkish. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2000, 241 s.*

Günümüz Oğuz grubu Türk şiveleri ile Eski Türkçenin fiil çekimlerinin karşılaştırmalı olarak incelendiği bu çalışma; *Giriş* (s. 2-22), *İnceleme* (s. 24-214), *Sonuç* (s. 215-217), *Metin Örnekleri* (s. 218-237) bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Batı Türkçesi ve Eski Türkçe hakkında genel bilgiler verilmiştir. İnceleme bölümünde ise sırasıyla; *Bildirme Kipleri*, *Tasarlama Kipleri* ve *Fillerin Birleşik Çekimi* başlıkları altında, karşılaştırmalı incelemeler yapılmış; her ek için üç örnek cümle verilmiş; her bölümün sonunda fiil çekimleri bir tablo ile gösterilmiştir. Örnek cümleler Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagavuz Türkçesinin günümüzde kullanılan yazı dillerine ait eserlerinden alınmıştır. Sonuç olarak günümüz Oğuz grubu yazı dilleri

ile Eski Türkçenin fiil çekimlerinin -bazı küçük farklılıklar dışında- bir bütünlük gösterdiği tespit edilmiştir.

ÜNVERDİ, Elif. *Oğuz Grubu Türk Şivelerinde Cümle Yapısı ve Karşılaştırması*. Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2000, 210 s.

Oğuz grubu Türk “şivelerinde” cümle yapısının araştırıldığı ve karşılaştırıldığı bu çalışma; *Sentaks Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Sentaksın Konusu* (s. 1-8), *Kelime Grupları* (s. 9-92), *Cümle* (s. 93-177), *Cümle Tahlil Örnekleri* (s. 178-201), *Sonuç ve Öneriler* (s. 202-203) başlıklı ana bölümlerden oluşmaktadır. İncelemeler her bölümde Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Gagauz Türkçesi için ayrı ayrı yapılmış; elde edilen veriler, her bölümün sonunda karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada Gagauz Türkçesi için yapılan incelemelere ait başlıklar şunlardır: *Gagauz Türkçesinde Sentaksın Tanımı* (s. 7), *Gagauz Türkçesinde Kelime Gruplarının Tanımı* (s. 14) *Gagauz Türkçesinde Kelime Gruplarının Yapısı* (s. 22), *Gagauz Türkçesinde Kelime Gruplarının Sınıflandırılması* (s. 82-87), *Gagauz Türkçesinde Cümlelerin Tanımı* (s. 97), *Gagauz Türkçesinde Cümlelerin Ögeleri* (s. 115-120), *Gagauz Türkçesinde Cümle Çeşitleri* (s. 162-173), *Gagauz Türkçesinde Cümle Tahlil Örnekleri* (s. 189-194).

2007

ERTUĞ, Sadiye. *Oğuz Grubu Türk Lehçelerindeki Hareket Fiillerinde Yalancı Eşdeğerlikler / False equivalences between action verbs in Oghuz group Turkic languages*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2007, 173 s.

Bu çalışmada, Oğuz grubu Türk lehçelerinden Türkiye, Azerbaycan, Türkmen ve Gagauz Türkçelerine ait sözlüklerdeki hareket fiillerinde yer alan yalancı eşdeğerlikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Adı geçen dört lehçe sözlüğünün karşılaştırılması sonucunda 132 hareket fiili tespit edilmiştir. Bu fiiller, çalışmanın *İnceleme* bölümünde (s. 18-155) alfabetik sıraya göre ele alınmıştır. Tespit edilen bu hareket fiilleri arasında yapılan tasnif çalışması sonucunda ise 12 hareket fiilinin Türkiye, Azerbaycan, Türkmen ve de Gagauz Türkçesi sözlüklerinde eşdeğer olduğu görülürken 95’inin kısmî yalancı eşdeğerlik özelliği taşıdığı, 25’inin ise tam yalancı eşdeğer olduğu belirlenmiştir.

2011

KARADEMİR, Serap. *Güneybatı Oğuz Grubu Lehçelerinde Yer Alan Vokal Köklü Kelimelerin Sınıflandırılması / Classification of the vocals rooted words in the dialects of Southwest*

Oghuz Groups. Ordu Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2011, 383 s.

Türkçenin vokalle başlayan kelime köklerinin tespiti amacıyla yapılan bu çalışmada Türkiye Türkçesinin içinde bulunduğu Güneybatı Oğuz grubu lehçeleri ölçüt olarak alınmıştır. Bu grupta yer alan Azerbaycan Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde yer alan, vokalle başlayan kelimeler tespit edilerek kavram alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Çalışmada *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati*, *Gagauz Türkçesi Sözlüğü*, *Türkmen Dilinin Sözlüğü*, TDK 2005 *Türkçe Sözlük*, *Derleme Sözlüğü*, *Tarama Sözlüğü* ve *Etimologičeskiy Slovar' Tyurkskih Yazıkov* adlı eserlerden tarama yapılmıştır. *Giriş* (s. 1-4), *Metin/Sözlük* (s. 5-365) ve *Sonuç* (s. 366-369) bölümlerinden oluşan bu çalışmanın *Metin/Sözlük* kısmında elde edilen veriler, kelime başı vokallerin altlarında alfabetik sıralama ile verilmiştir.

2012

SEZER, Önder. *Çağdaş Oğuz Diyalektlerinde Ünsüz Benzeşmeleri / On the assimilation of consonants in modern Oghuz dialects. Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Lehçeleri Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2012, 598 s.*

Bu çalışmada Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan; İran, Moldova, Irak, Suriye, Gürcistan, Ermenistan, Bulgaristan, Yunanistan, Kosova, KKTC, Makedonya, Romanya, Arnavutluk, Sırbistan ve Bosna Hersek'te konuşulmakta olan Oğuz diyalektlerindeki ünsüz benzeşmeleri konusu araştırılmıştır. Çalışma hazırlanırken Oğuz diyalektlerine ait kitaplar, tezler ve makaleler taranmış ve 269 eserden 11.000'i aşkın örnek fişlenmiş; bunun sonucunda Oğuz diyalektlerindeki ünsüz benzeşmeleri konusu, *Ünsüz Benzeşmesi Türleri* (s. 1-412), *Oğuz Diyalektlerine Göre Ünsüz Benzeşmeleri* (s. 413-515) olmak üzere iki ana bölümde ele alınmıştır. İlk bölümde benzeşmeler; ilerleyici, gerileyici ve karşılıklı benzeşmeler olmak üzere üç grupta incelenmiştir. İkinci bölümde Türkiye, Azerbaycan, Balkan, Irak, İran, Kıbrıs, Suriye ve Türkmenistan ağızlarındaki ünsüz benzeşmeleri incelenmiştir. Ancak asıl inceleme birinci bölümde yapıldığından ikinci bölümde birkaç örnekle yetinilmiştir. İnceleme bölümünün ardından *Değerlendirme* (s. 516-528) ve *Sonuç* (s. 529-533) bölümleri eklenmiştir. Sonuç bölümünde Oğuz diyalektlerindeki ünsüz benzeşmelerinden üçünün haritası da verilmiştir.

HÜNERLİ, Bülent. *Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Zarf-Fiiller / Converbs in Turkish dialects of Oghuz group. Trakya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Türk Dili Bilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2012, 987 s.*

Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Horasan Türkçesi ve Kaşkay Türkçesinde zarf-fiillerin incelendiği bu çalışma; *Giriş* (s. 1-50), *İnceleme* (s. 51-945) ve *Sonuç* (s. 946-951) olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışma hazırlanırken öncelikle tarihî ve çağdaş Oğuz grubu Türk lehçelerinin edebî dillerine ait 300 civarında eser taranmış, bu eserlerden çeşitli zarf-fiiller ve zarf-fiillik yapıları oluşturan unsurlar saptanmış; daha sonra bunlar tarihsel gelişim süreçlerine ve işlevlerine göre tasnif edilmiştir. Ancak Horasan ve Kaşkay

Türkçelerinin yazı dillerinin olmaması nedeniyle bu lehçeler, muhtelif diğer metinler ve ağız araştırmalarına dair çalışmalar incelenerek ele alınmıştır. Ayrıca bazı yapıları açıklamak için yine lehçelerin ağızlarından da faydalanılmıştır. Çalışmada yapıların açıklamaları, taranan metinlere bağlı bir şekilde yapılmış ve mutlaka her yapı, metinlerden örneklendirilmiştir.

Giriş bölümünde Oğuzlar hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra Oğuz grubu Türk lehçeleriyle ilgili çeşitli tasniflere, bu lehçelerin konuşulduğu coğrafyaya, zarf-fiillerin çeşitli görüşler ışığında tanımına, yapılarına, oluşumlarına, işlevlerine ve kullanım yaygınlığına dair genel bilgiler verilmiştir. *İnceleme* bölümünde zarf-fiil ve zarf-fiillik yapılar; (i) *Asıl Zarf-Fiiller*, (ii) *Sıfat-Fiillerden Gelişen Zarf-Fiiller ve Zarf Fiillik Yapılar*, (iii) *İsim-Fiillerden Gelişen Zarf-Fiiller ve Zarf Fiillik Yapılar*, (iv) *Bağlama Edatlarının Çekimli Bir Fiille Kullanılmasıyla Oluşan Zarf-Fiillik Yapılar*, (v) *Çekimli Fiil ve Çekim Edatlarıyla Oluşturulan Zarf-Fiillik Yapılar*, (vi) *Farklı Yapıdaki (Karmaşık) Zarf-Fiillik Yapılar* olmak üzere altı başlık altında toplanmıştır. *Sonuç* bölümünde ise Oğuz grubu Türk lehçelerinde zarf-fiillerin kullanımları değerlendirilmiş; zarf-fiilleri ve zarf-fiillik yapıları oluşturan unsurlar hakkında önemli görülen veriler ortaya koyularak açıklamalar yapılmıştır.

2014

ABİD, Sebine. *Oğuz Grubu Türk Lehçelerindeki Cümlelerin Mantıksal Yapısı / Logical structure of the sentences in Oghuz (western) group Turkic dialects. Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2014, 259 s.*

Bu çalışmada, Oğuz grubu Türk lehçelerindeki cümlelerin -özellikle basit cümlelerin- mantıksal yapısı araştırılmıştır. Diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada, cümledeki öğelerin belirlenmesi değil; cümlenin anlamı ortaya çıkarılmıştır. Örneklendirme için Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk*, Mehmet Emin Resulzade'nin *Esrimizin Siyavuşu*, Saparmurat Türkmenbaşı'nın *Ruhname* adlı eserleri ile Gagauz Türkçesinin çeşitli edebi eserlerine başvurulmuştur. Birinci bölümde (s. 30-53), Oğuz Türk lehçeleri hakkında bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde (s. 54-87); mantıkla ilgili bilgiler, kavramlar, önermelerle ilgili bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde (s. 88-238), cümlenin mantıksal yapısıyla ilgili teori ve görüşlere yer verilmiş, Oğuz Grubu Türk lehçelerinden alınan basit cümle örnekleri karşılaştırılarak mantıksal tahliller yapılmıştır.

BAYRAKDARLAR, Tuğba. *Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Tasvirî Fiiller / Descriptive verbs in Oghuz group Turkish dialects. Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2014, 216 s.*

Bu çalışmada Oğuz grubu Türk lehçelerindeki tasvirî fiillerin günümüzdeki durumu incelenmiş, diğer Türk lehçelerinde oldukça yaygın bir kullanıma sahip olan bu özel fiil yapısının Türkmen, Azerbaycan, Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ne derece korunduğu ve nasıl kullanıldığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla öncelikle her lehçeden son dönemlere ait en az üç eser taranıp fişlenmiş ve tasvirî fiiller listelenmiştir. *Giriş* bölümünde (s. 1-2) çalışmanın amacı, yöntemi ve kapsamı açıklanmış; birinci bölümde (s. 3-25) tasvirî fiilin tanımı ve birleşik fiiller içerisindeki

yerine, Oğuz grubu Türk lehçelerinde tasvirî fiil konusuna değinilmiştir. İnceleme bölümünde (s. 26-176) alfabetik olarak sıralanan 21 tasvirî fiil; yapı, kullanım ve işlev bakımından tek tek ele alınmıştır. Her fiilin yapı alt başlığında dört lehçedeki sözlük anlamı, ana fiil ve tasvirî fiil olarak ilk defa ne zaman kullanıldığı ve diğer lehçelerdeki karşılığı verilmiştir. Kullanım alt başlığında, ana fiile getirilen zarf-fiil ekleri taranan eserlerden örneklerle gösterilmiştir. İşlev alt başlığında, aldıkları eklere göre fonksiyonları belirtilmiş. *Sonuç* bölümünde (s. 177-185) ise çalışmada incelenen tasvirî fiillerin dört lehçedeki kullanım durumu listelenmiş, *Ekler* bölümünde (s. 193-196) tablo hâlinde verilmiştir. İncelemelerin sonucunda Türkmen Türkçesinde 21, Azerbaycan Türkçesinde 8, Türkiye Türkçesinde 6 ve Gagauz Türkçesinde 3 tasvirî fiilin kullanımını devam ettirdiği, bir kısmının ise artık yazı dilinde kullanımdan düştüğü görülmüştür.

2017

CENGİZ, Mustafa. *Güneybatı Lehçelerinde Yalancı Eş Değerlik / False equivalency in South-West Turkic languages. Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2017, 832s.*

Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Gagauz Türkçesi söz varlığının eş zamanlı olarak karşılaştırılıp yalancı eşdeğer sözlerin tespit edildiği bu çalışmanın amacı, Güneybatı Türk lehçeleri arasında yapılan metin aktarmalarında hatayı en aza indirmek ve en sağlıklı biçimde anlaşılabilirliği sağlamaktır. *Giriş* bölümünde (s. 2-18) ilk olarak konu ve amaç açıklanmış, çalışmada kullanılan temel malzeme tanıtılmış ve konuyla ilgili mevcut çalışmalardan bahsedilerek bu çalışmalar bazı açılardan değerlendirilmiştir. Çalışmada uygulanan yöntem hakkında bilgi verildikten sonra tezin esasını oluşturan 'yalancı eşdeğerlik' meselesi ele alınmıştır. *İnceleme* bölümünde (s. 19-795), Oğuz lehçeleri kısaca tanıtılmış; tespit edilen yalancı eşdeğer kelimeler alfabetik sıralanmış ve lehçeler arasında karşılaştırmalı incelenmiştir. Ardından bu kelimeler *Aynı Kaynaktan Gelip Farklı Anlama Sahip Olan Sözcükler* (s. 729-758), *Farklı Kaynaktan Gelip Benzer Ses Değerine Sahip Olan Sözcükler* (s. 759-776) ve *Ses Değişmesiyle Benzer Biçimsel Özelliğe Sahip Olup Kavram Alanı Farklı Olan Sözcükler* (s. 777-795) şeklinde tasnif edilerek üç başlık altında listelenmiştir. *Değerlendirme ve Sonuç* bölümünde (s. 796-805) ise yalancı eşdeğer kelimeler, çeşitli bakımlardan değerlendirilmiş ve lehçeler arası metin aktarma, anlama ve yorumlama hakkında birtakım öneriler sunulmuştur.

2018

OMURALIEVA, Aksaamai. *Türk Yazı Dilleri ve Diyalektlerinde Yansımali Fiillerin Yapısı / The structure of onomatopoeic verbs in Turkic dialects and literary. Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Lehçeleri Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2018, 480 s.*

Bu çalışmada, tarihî ve günümüz Türk yazı dillerindeki ses yansımali fiillerin biçimsel açıdan incelenerek Türk yazı dilleri ve diyalektleri arasındaki kullanılış farklılıklarının ve benzerliklerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, öncelikle 58 eser taranarak tarihî ve çağdaş Türk lehçelerindeki ses yansımali fiiller fişlenmiştir. Daha sonra, yansıma köklerden ses

yansımali fiiller türeten ekler tespit edilmiştir. Ardından bu ekler işlevselliği açısından sınıflandırılmıştır. *Giriş* bölümünde (s. 1-31) Türk dili ve lehçeleri ile yansımali kelimeler hakkında genel bilgiler verildikten sonra; çalışmanın amacı ve yöntemi ortaya koyulmuştur. İnceleme bölümünde, tespit edilen ekler incelenmiş (s. 32-237) ve bu ekler lehçelere göre sınıflandırılmıştır (s. 238-450). Sınıflandırmada hem tarihî Türk lehçeleri (*Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Çağatay Türkçesi*) hem de yaşayan Türk lehçelerinden Oğuz Grubu (*Azerbaycan Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi*), Kıpçak Grubu (*Başkurt, Karaçay-Malkar, Karakalpak, Karay, Kazan-Tatar, Kazak, Kırgız, Kırım-Tatar, Kumuk ve Nogay Türkçeleri*), Karluk Grubu (*Özbek Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesi*), Sibirya Grubu (*Altay, Hakas, Tuva, Yakut Türkçeleri*) ve Çuvaş Türkçesi ayrı ayrı ele alınmıştır. [Çalışmada Gagauz Türkçesine ayrılan bölüm s. 264-266'da bulunmaktadır.] Elde edilen veriler *Sonuç* bölümünde (s. 451-454) değerlendirilmiştir.

YEŞİLDERE ALDAN, Hicran. Güneybatı (Oğuz) Türk Lehçelerindeki Ortak Deyimlerin Tespiti / Determination of common idioms in Southwest (Oguz) dialects. Uşak Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2018, 369 s.

Güneybatı Türk lehçelerinde ortak deyimlerin araştırıldığı bu çalışma; *Giriş* (s. 1-2), *Güneybatı Grubu Türk Lehçelerinin Gelişim Süreçleri* (s. 3-14), *Güneybatı Grubu Türk Lehçelerinde Karşılaştırmalı Ses ve Şekil Bilgisi* (s. 15-47), *Deyim ve Deyim Bilimi* (s. 48-59), *Güneybatı Grubu Türk Lehçelerindeki Ortak Deyimlerin Tabloları* (s. 60-341) ve *Sonuç* (s. 342-352) olmak üzere beş ana bölüme ayrılmıştır. Araştırma için temel kaynak olarak TDK *Türkçe Sözlük*, *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati*, *Türkmence-Türkçe Sözlük* ve *Gagavuz Türkçesinin Sözlüğü* taranmıştır. Ortak deyimlerin seçiminde, deyim bileşenlerinden en az birinin şekilsel benzerlik göstermesi koşulu aranmış ve kaynak bağlamında sınırlama yapılmıştır. Çalışmanın *Sonuç* bölümünde ise ortak deyimler, lehçeler arasında ikili veya üçlü gruplar şeklinde karşılaştırılmıştır.

Elde edilen sayısal verilere göre, Güneybatı (Oğuz) Türk lehçeleri deyimlerinde en fazla ortaklık sayısı Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi deyimleri arasında bulunmuştur. Yapılan bu karşılaştırmada ikinci sırayı Türkiye Türkçesiyle Türkmen Türkçesi arasındaki ortak deyimlerin sayısı ve sonrasında Azerbaycan Türkçesi ile Türkmen Türkçesi arasındaki ortak deyimlerin sayısı almıştır. Gagauz Türkçesi deyimlerinin verilerinin az olması dolayısıyla, bu lehçedeki deyimlerin diğer lehçelerin deyimleriyle ortaklık sayısının az olduğu gözlemlenmiştir.

2019

KİRİŞ, Dürdane. Batı Oğuzcada Edat Soylu Sözcükler / The preposition-stemmed words in West-Oghuz language. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2019, 321 s.

Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagauz Türkçesinde edat soylu sözcüklerin incelendiği bu çalışma, üç bölüme ayrılmıştır. *Giriş* bölümünde (s. 1-33), edat soylu sözcüklerle ilgili

yapılan sınıflandırmalar aktarılmış; Batı Oğuzca hakkında bilgiler verilmiş ve çalışmanın yöntemi ile taranan metinlerin kaynakçası sunulmuştur. *Batı Oğuzcada Edat Soylu Sözcükler* başlıklı ikinci bölümde çekim edatları (s. 35-135), bağlama edatları (s. 136-256) ve ünlem edatları (s. 257-284) incelenmiştir. Bu edatlar; Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagavuz Türkçesinde ayrı ayrı gösterilip örnek cümlelerle desteklenerek madde başlarında açıklanmıştır. *Sonuç* bölümünde (s. 285-288) ise ele alınan edatların sayısı tespit edilmiş ve bu bağlamda çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır.

Türkiye Türkçesinde 57 çekim edatı, 123 bağlama edatı, 39 ünlem edatı; Azerbaycan Türkçesinde 51 çekim edatı, 94 bağlama edatı, 31 ünlem edatı; Gagavuz Türkçesinde 30 çekim, 51 bağlama ve 29 ünlem edatı belirlenmiştir. Çekim edatlarından 24'ü yabancı kökenli, 45'i Türkçe kökenli; bağlama edatlarından 51'i yabancı kökenli, 69'u Türkçe kökenli, 34'ü karışık kökenli; ünlem edatlarından 20'si yabancı kökenli, 25'i Türkçe kökenli, 3'ü karışık kökenli edat tespit edilmiştir. Arapça ve Farsça kökenli edatların sayısının önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür. Taranan metinlerdeki kullanımlarından hareketle, *has* ve *yönelik* sözcüklerinin de çekim edatları grubuna dâhil edildiği belirtilmiştir.

KAYA, Tuba. *Oğuz Grubu Türk Dillerinde Soru Yapıları / Interrogatives in Oghuz group Turkic languages. Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2019, 72 s.*

Genel olarak dünya dillerinde ve Oğuz grubu Türk dillerindeki soru yapılarının incelendiği bu çalışma; *Teorik, Terminolojik ve Tipolojik Zemin* (s. 3-12); *Türkçe, Gagavuzca, Türkmence ve Azericede Evet/Hayır Soru Yapıları* (s. 13-23); *Türkçe, Gagavuzca, Türkmence ve Azericede İçerik Soru Yapıları* (s. 24-51) ve *Sonuç* (s. 52-53) bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmada soru yapılarıyla ilgili varsayımları, kullanımları, benzerlik ve farklılıkları desteklemek için Oğuz grubu Türk dillerinden oluşan veriler toplanmış ve sınıflandırılmıştır. Türkiye Türkçesi dışındaki Türk dilleri için ilgili dillere ait tez, gazete, ders kitabı, gramer gibi çeşitli kaynaklara başvurulmuştur. Taranan metinlerin kaynakçaları, çalışmanın sonuna (s. 56-57) eklenmiştir.

Sorular hem morfolojik, sentaktik yapılar hem de semantik işlevleri ve bağlama göre kazandıkları işlevler bakımından değerlendirilmiştir. İlk olarak soru yapıları terminolojik ve tipolojik açıdan incelenmiş; evet/hayır soruları ve içerik soruları olarak sınıflandırılmıştır. Sonra tipolojik olarak Oğuz grubu Türk dillerindeki evet/hayır soru cümleleri sınıflandırılmış ve detaylıca betimlenmiştir. Ayrıca soru ekinin bu cümlelerdeki yeri, vurgu işlevi ve bağlama göre soru yapan diğer yapılar incelenmiştir. İçerik sorularındaki soru sözcüklerinin gramatik işlevleri ve bağlama göre kazandıkları pragmatik kullanımları da irdelenmiştir. Oğuz grubu Türk dillerinde soru yapılarının tespit edilen benzer ve farklı yönleri, *Sonuç* bölümünde değerlendirilmiştir.

SEKMAN, Cihan. *Oğuz Grubu Türk Yazı Dillerinde Sıfat ve Zarflarda Derecelendirme. Fırat Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2019, 100 s.*

Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Gagauz Türkçesinde sıfat ve zarfların derecelendirme yöntemlerinin incelendiği bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. *Giriş* (s. 1-13) bölümünde sıfat ve zarfın tanımından başlanarak derecelendirmenin ne olduğu ve nasıl yapıldığına dair bilgiler verilmiştir. *İnceleme* bölümünde (s. 14-77) sıfat ve zarflarda derecelendirme konusu sınıflandırılmış; (i) *Eklerle Yapılan Derecelendirme*, (ii) *Kelimelerle Yapılan Derecelendirme*, (iii) *En Az İki Kelimeyle Yapılan Derecelendirme* ve (iv) *Kelime Gruplarıyla Yapılan Derecelendirme* olmak üzere dört alt başlıkta incelenmiştir. *Sonuç* bölümünde (s. 78-80) ise, konu bütünüyle değerlendirilerek ulaşılan sonuçlar belirtilmiştir. Oğuz grubu Türk lehçelerinde sıfat ve zarflarda derecelendirme; anlama, kelimelerin dizimine ve dil özelliklerine göre farklılık göstermiştir. Derecelendirme eklerle, tek kelimeyle, birden fazla kelimeyle ve kelime gruplarıyla olmak üzere dört farklı şekilde yapılmıştır.

2. DİĞER ALANLARDA HAZIRLANMIŞ TEZLER

2.1. TARİH

2008

CEBECİ, Ahmet Hasan. XVI. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar / Gagauzes according to XVI-th century Ottoman Tahrir Registers. Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı / Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2008, 239 s.

On altıncı yüzyıldaki Osmanlı tahrir defterlerinde Gagauzların araştırıldığı bu çalışma; *Giriş* (s. 1-29), *Dobruca Oğuz Devleti ve Osmanlı İdaresi* (s. 30-51), *XVI. Yüzyılda Osmanlı Tahrir Defterlerinde Gagauz Nüfusu* (s. 52-139), *Gagauz Kişi ve Yer Adlarının Değerlendirilmesi* (s. 140-153), *Gagauz Türkçesinin Tarihî Gelişimi* (s. 154-177) ve *Sonuç* (s. 178-194) bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmada arşiv malzemesi olarak, genellikle “mufassal” adı verilen nüfus sayım defterleri ile vakıf arazi ve nüfus yerleşim yerlerini kapsayan “evkâf”(vakıflar) defterleri üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Gagauz-Gagavuz adına Silistre Sancağı'nın Dobruca, Deliorman ve Bulgaristan'ın Karadeniz kıyılarındaki 1261-1300 yılları arasında Bizans'a iltica etmiş Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus'un kurduğu I. Dobruca Oğuz Devleti'nin hâkim olduğu bölgelerdeki Gagavuzlar arasında rastlanmıştır. Bu adın kesinlikle Keykavus'un Anadolu (Konya-Karaman'dan) Sarı Saltık Baba liderliğinde giden 12000 çadırılık Türkmen halkı tarafından Gaygavuz-Gagavuz şeklindeki telaffuzdan doğduğu anlaşılmıştır. Bu durum, Türkolog P.Wittekin 1952'de savunduğu tezi doğrulamıştır.

2018

ÖZÇELİK, Muhammet Emin. Gagauzların Menşei Meselesi / A matter of Gagauz origin. Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı / Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2018, 155 s.

Gagauzların kökeninin araştırıldığı bu çalışma; *Giriş* (s. 1-9), *X. ve XI. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyinden Yapılan Türk Göçleri* (s. 10-32), *II. İzzeddin Keykâvus, Sarı Saltuk ve Türkmenlerin*

Dobruca'ya Yerleşmesi Meselesi (s. 33-70), *Gagauz Adı ve Gagauzların Menşei Hakkındaki Görüşler* (s. 71-100), *Dobruca'dan Gagauziya'ya Gagauzlar* (s. 101-116) ve *Sonuç* (s. 117-122) bölümlerinden oluşmaktadır. Sonuç olarak Gagauzların, milli karakteristik özelliklerini, 1261'de Moğol baskısı ile tahtını terk etmek zorunda kalarak Bizans'a sığınan Anadolu Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykâvus'u takiben aralarında Saru Saltuk'unda bulunduğu, Dobruca'ya yerleştirilen Türkmenlerden alan Peçenek, Oğuz (Uz) ve Kıpçak (Kuman) Türklerinin de iştirak ettiği Ortodoks Hristiyan bir Türk Milleti olduğu; Gagauz kelimesinin ise Keykâvus'tan gelmiş olabileceği belirtilmiştir.

PANCU, Ana Maria. 1991 Sonrası Gagauz Yeri Özerk Bölgesi ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti Arasındaki İlişkilerin Kurulması ve Gelişmesi. Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2018, 105 s.

Moldova'nın 1991'de bağımsızlığını kazanmasından itibaren, günümüze kadar geçen süre içerisinde Gagauz Yeri-Türkiye ilişkilerinin incelendiği bu çalışma; *Gagauzların Kökeni ve Tarihi* (s. 3-20), *Gagauz Yeri'nin Kuruluşundan Bugüne Kadar Gelmeye* (s. 21-34), *1991 Sonrası Gagauz Yeri-Türkiye Cumhuriyeti İlişkilerinin Kurulması ve Gelişmesinin Değerlendirilmesi* (s. 35-63), *Sonuç* (s. 64-65) ve *Ekler* (s. 66-79) bölümlerinden oluşmaktadır. 1991 yılından günümüze kadar devam eden bu ilişkide ağırlıklı olarak Türkiye'nin Gagauzların gelişmesi için desteklerini devam ettirdiği görülmüştür. Bu himaye ilişkisine bakıldığında Türkiye'nin Gagauzlara; sağlık sektörü, eğitim, altyapı ve kültür alanları dâhil olmak üzere projeler sunduğu ortaya koyulmuştur. Bunun yanında diplomatik alanda, tarafların ortaklık kapsamında üst düzeydeki görüşmeler, taraflar arasındaki diyaloglar, ilişkinin derinliğini göstermektedir.

2.2. TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

2000

GÜRSES, Reşide. Azerbaycan Türkçesini, Türkmen Türkçesini ve Gagavuz Türkçesini Konuşanlara Türkiye Türkçesinin Öğretilmesi. Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2000, 523 s.

Türkiye Türkçesinin Oğuz grubu içerisinde öğretimini araştıran bu çalışmada konu; alfabe, ses bilgisi ve söz varlığı bakımlarından ele alınmıştır. *Giriş* bölümünde (s. 1-112); dil, öğrenme, öğretme, dil öğretimi ve dil becerileri gibi çeşitli kavramlar ile Oğuz grubu hakkında genel bilgiler yer almaktadır. *İnceleme* bölümünde (s. 113-436) Türkiye Türkçesi; Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Gagauz Türkçesi ile alfabe, ses bilgisi ve söz varlığı yönlerinden karşılaştırılmıştır. *Sonuç ve Teklifler* bölümünde (s. 437-440) ise konuyla ilgili bir genel değerlendirme yapılmıştır. İncelemelerin sonunda Oğuz grubuna Türkiye Türkçesinin öğretiminde, öğretimin dil becerilerine dayandırılması gerektiği vurgulanmış ve bu noktada bazı öğretim materyallerine ihtiyaç olduğu da ortaya koyulmuştur.

2017

KURT, Berker. *Moldova Cumhuriyeti Gagauz Yeri Özerk Bölgesinde Türkiye Türkçesi Öğretimi / Teaching Turkish Language in the Gagauz Autonomous Region of Republic of Moldova. Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2017, 372 s.*

Gagauziya'da Türkiye Türkçesi öğretiminin araştırıldığı bu çalışma; *Giriş* (s. 1-20), *Kavramsal Çerçeve* (s. 21-110), *Yöntem* (s. 111-122), *Bulgular ve Yorumlar* (s. 123-232), *Sonuç ve Öneriler* (s. 233-262), *Kaynaklar* (s. 263-276) ve *Ekler* (s. 277-344) bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmanın amacı, Moldova Cumhuriyeti Gagauz Yeri Özerk Bölgesinde Türkiye Türkçesi eğitimi alan lise öğrencilerinin dil becerilerindeki durumlarını ve bu derse ilişkin tutumlarını ortaya koymak, Türkiye Türkçesi eğitiminde karşılaşılan problemleri tespit etmek ve çözüm önerilerinde bulunmaktır. Araştırmanın örneklemi, Moldova Cumhuriyeti Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Kongaz Süleyman Demirel Moldova-Türk Lisesinde öğrenim gören 149 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırmada öğrencilerin günlük yaşamda Türkiye Türkçesini çok fazla kullanmadıkları, kullanma durumunda ise genellikle internetteki haber, müzik, spor ve sosyal paylaşım sitelerini ziyaret ettikleri ve yorum yazdıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin Türkiye Türkçesi öğrenmelerindeki temel amaç, Türkiye'de üniversite eğitimi almaktır. Türkiye hakkında olumlu görüşlere sahip olan Gagauz öğrencilerin tamamına yakını Türkiye'ye gitmek istemektedir. Türkiye Türkçesine bakış açılarının temelini, Gagauz Türkçesine olan benzerlik oluşturmaktadır. Öğrenciler, Türkiye Türkçesi dil becerileri arasında en fazla önemi konuşma becerisine vermekte, en fazla zamanı da bu beceriye ayırmaktadır. En çok zorlandıkları dil becerisi ise yazma becerisidir. Öğrencilerin aile ve arkadaşlarıyla Gagauz Türkçesiyle iletişim kurmalarının Türkiye Türkçesi okuma becerisini olumlu yönde etkilemesi, önemli bir sonuçtur.

2.3. HALK BİLİMİ

2002

PETROVIÇ, Nina. *Gagauz Yeri'nde Özel Günler ve Bayramlar ile İlgili Uygulamaların Halk Bilimsel Değerlendirmesi / Folkloric evaluation of the feasts and the events of special days at Gagauz settlements. Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Türkçe, 2002, 114 s.*

Bu çalışma; *Giriş* (s. 1-5), *Gagauz Yeri'nin Tanıtılması* (s. 6-18), *Gagauz Yeri'ndeki Bayramlar ve Kutlamaları* (s. 19-62), *Dinî Takvim ve İnançları* (s. 63-70), *Özel Günler ve Kutlamalar* (s. 71-94), *Gagauz Yeri'ndeki Kutlamaların Anadolu'dakilerle Karşılaştırılması* (s. 95-106) bölümlerinden oluşmaktadır. *Giriş* bölümünde, Gagauzlarla ilgili etnografik çalışmaların durumu açıklanmıştır. Birinci bölümde, öncelikle Gagauz Yeri tanıtılmış; bayram kelimesi üzerinde durulmuş ve Gagauz Yeri'ndeki bayramlar ve özel günlerin açıklamaları yapılmıştır. İkinci bölümde Gagauzların Sonbahar ve İlkbahar bayramlarının kutlamalarından söz edilmiştir. Üçüncü bölümde takvim ve inançlar; dördüncü bölümde ise özel günler anlatılmıştır. Beşinci ve son bölümde ise Gagauz Yeri'ndeki kutlama geleneklerinin Anadolu'dakilerle karşılaştırılarak bu iki kültürün ortak yönleri

ortaya koyulmuştur. Araştırmacının Gagauz Yeri'nde görüşmeler yaptığı kaynak kişilerin listesi, çalışmanın sonuna (s. 114) eklenmiştir.

PERÇEMLİ, Valentina. *Gagauz Yeri'nde Çocuk Oyunlarının Halk Bilimsel Değerlendirilmesi / The folkloric explanation of child games in the Gagauz Place. Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Türkçe, 2002, 213 s.*

Saha araştırmasına dayalı olan bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, konunun güncelliği değerlendirilmiş ve çalışmanın amacı ortaya koyulmuş (s. 1-25); ikinci bölümde, araştırma evreninin tanıtımı ve kullanılan yöntemler anlatılmış (s. 26-33), Üçüncü bölümde, Gagauz etnografi araştırmaları ve halk oyunlarının özellikleri verilmiş (s. 34-185), Dördüncü bölümde, Türkiye'deki çocuk oyunlarının özellikleri ve sınıflandırılmasının üzerinde durulmuştur (s. 186-205). Elde edilen sonuçlar, *Sonsöz* (s. 207) bölümünde özetlenmiş; saha araştırmasının yapıldığı yerler ve görüşülen kaynak kişiler hakkında bilgiler, çalışmanın sonuna (s. 211-213) eklenmiştir.

2003

KOCAASLAN UÇKUN, Rabia. *Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi. Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2003, 652 s.*

Gagauz masallarının tip ve motif yapısının incelendiği bu çalışma; *Giriş* (s. 5-47), *Gagauzlar ve Gagauz Masalları Üzerine* (s. 48-76), *Gagauz Masallarının Tip/Konu Tasnifi* (s. 77-101), *Gagauz Masallarının Epizotları ve Motif Yapısı* (s. 102-308), *Gagauz Masallarının Formel Yapısı* (s. 309-386), *Sonuç* (s. 387-395), *Gagauz Masallarının Metinleri* (s. 396-603), *Sözlük* (s. 604-623), *Bibliyografya* (s. 624-641) ve *Dizin* (s. 642-652) bölümlerinden oluşmaktadır. Gagauz masalları, bir eğlence aracı olmanın da ötesinde; Gagauzların din, dil ve ahlaki yapısından geçim kaynaklarına; dünya görüşlerinden, ümit ve ideallerine; gelenek ve göreneklerinden, değer yargılarına ve mizah anlayışına kadar bütün kültürel değerlerini yansıtmaktadır. Farklı coğrafyalarda yaşayan ve farklı dinlere mensup olan Gagauzlar ve Anadolu Türklerinin kültürleri ve masalları arasında önemli benzerlikler olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan Gagauz masalları, Hıristiyan olmalarına rağmen Gagauzların dil ve kültür bakımından hem göçebe, hem de yerleşik Türk kültürüne ve Anadolu'ya sıkı sıkıya bağlı olduklarını göstermiştir.

2008

IUSIUMBELI, İrina. *Gagauz Yeri'nde Kadın / Women in the Gagauz Area. Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Türk Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2008, 598 s.*

Saha araştırmasına dayanan bu çalışmanın amacı; Balkanlardan Basarabya'ya göç eden Gagauz Türkleri toplumunda, Basarabya'ya yerleşmelerinden beri yaşanan sosyo-kültürel değişimler karşısında kadının toplum ile aile içindeki konumunda ve fonksiyonlarında ne gibi değişmeler olduğunu araştırmak ve kadının bu çerçevede söylediği türküleri incelemektir. *Giriş* (s. 1-16), *Geçiş Törenlerinde Kadının Rolü ve İşlevleri* (s. 17-246), *Din ve Gagauz Kadını* (s. 247-295), *Eğitim*

ve Kadın (s. 296-333), Kadının Toplumdaki Konumu (s. 334-373), Gagauz Kadınının Söylediği Türküler (s. 374-456), Sonuç ve Öneriler (s. 457-486), Kaynakça (s. 487-507), Sözlü Kaynaklar (s. 508) ve Ekler (s. 514-598) bölümlerinden oluşan bu çalışmada, kadının bir kültür taşıyıcısı ve yaratıcısı olduğu görülmüştür. Geçiş törenleri ve bayramlarda, kadının erkeklerden çok daha fazla fonksiyon üstlendiği ve daha önemli rollere sahip olduğu belirlenmiştir. Kadınlar; nesiller arası dinî ve geleneksel inançlarının aktarılmasında da, erkeklerden daha önemli roller almaktadırlar. Eğitim seviyesi yükselen kadınının, sosyal statüsü yükselmiş ve sosyal işlevi artmıştır. Erkeklerle eşit haklara ve olanaklara sahip olan kadın, aile içi iş bölümünde ve mesleklerde geleneksel tavır gösterdiği görülmüştür. Modernleşen kadının söylediği türkülerin işlevlerinin büyük değişim geçirdiği belirlenmiştir.

2011

PERÇEMLİ, Valentina. Gagauz Türklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Âdetleri / Weddings, born and death traditions of the Gagauz Turks. Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı / Türk Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2011, 246 s.

Gagauzlarda doğum, evlenme ve ölüm âdetlerinin Gagauz Yeri'nde yapılmış saha araştırmasına dayalı olarak incelendiği bu çalışma; Giriş (s. 1-14), Gagauz Türklerinde Doğum Âdetleri (s. 15-66), Gagauz Türklerinde Evlenme Âdetleri (s. 67-145), Gagauz Türklerinde Ölüm Âdetleri (s. 146-205), Sonuç (s. 206-214) ve Kaynak Kişiler Listesi (s. 215-225) bölümlerinden oluşmaktadır. İnceleme bölümlerinde, geleneklerin geçmişteki uygulanış biçimi ile günümüzdeki yeri karşılaştırılmıştır. Bazı âdetlerde önemli değişiklikler görülmüştür. Gagauz halkının değişen şartlarıyla birlikte, geleneklerin büyük ölçüde yeni şartlara uydurarak yaşattıkları tespit edilmiştir. Doğum, evlenme ve ölüm âdetleri bağlamında Gagauz Türkleri ve Anadolu Türklerinin büyük oranda benzer olduğuna işaret edilmiştir.

2017

YILMAZ, Onur. Gagauz ve Kaşkay Halk Hikâyelerinde Düğün Merasimi / Wedding ceremony in the folk narrations of Gagauz and Qashqai. Giresun Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2017, 177 s.

Bu araştırmanın amacı; Türk kültürünün ortak unsurlarının farklı coğrafyalarda yaşayan küçük gruplarının halk anlatılarında varlığını ne derecede sürdürdüğünü ispat etmeye çalışmaktır. Bu amaçla, ortak kültürel unsur olarak halk hikâyelerinde düğün merasimleri incelenmiştir. Araştırmada, Türk kültürünün farklı coğrafyalarına yayılmış gruplar arasından Gagauz ve Kaşkay Türkleri özellikle seçilmiştir. Çünkü bu iki küçük topluluk, tarihin bilinen herhangi bir döneminde birlikte yaşamamış olup farklı coğrafyalarda farklı kültürel unsurların çevresinde yer almaktadır. Dört ana bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde; Halk Hikâyeciliğine Genel Bir Bakış (s. 6-20), Türk Kültüründe Düğün (s. 21-31), Gagauz Türkleri (s. 31-39), Kaşkay Türkleri (s. 40-47) başlıkları yer almaktadır. İkinci bölümde, Gagauz Halk Hikâyelerinde Düğün Merasimi (s. 48-58);

üçüncü bölümde, *Kaşkay Türk Halk Hikâyelerinde Düğün Merasimi* (s. 59-67); dördüncü bölümde ise *Gagauz ve Kaşkay Halk Hikâyelerinin Karşılaştırılması* (s. 68-71) başlıkları yer almaktadır. İncelenen hikâyelerin metinleri *Sonuç* (s. 72-74) ve *Kaynakça* (s. 75-80) bölümlerinden sonra, *Ekler* (s. 81-165) bölümünde sunulmuştur. Yüzyıllardır farklı coğrafyalarda farklı dinî ve kültürel etkileşimlerin etkisinde kalan bu iki küçük Türk topluluğunun halk hikâyesi türündeki anlatılarında, Türk medeniyetinin ortak kültürel değerlerinin yaşatıldığı ve sözlü kültür aracılığıyla gelecek nesillere aktarılmaya devam ettiği görülmüştür.

2.4. ULUSLARARASI İLİŞKİLER

1997

KILIÇ, Ayten. *The Gagauz: Past and Present / Gagauzlar: Geçmiş ve Bugün*. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, İngilizce, 1997, 106 s.

Gagauzların tarihini ve bağımsızlık sürecini başlangıçtan günümüze kadar irdeleyen bu çalışma, on bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde (s. 1-3), konu hakkında genel bilgiler verilmiş ve çalışmanın bölümleri tanıtılmıştır. İkinci bölümde (s. 4-9), Moldova'nın tarihsel arka planı anlatılmış; üçüncü bölümde (s. 10-30) Gagauzların etnik kökeni hakkındaki teoriler incelenmiş; dördüncü bölümde (s. 31-35) 1817'den günümüze Gagauzların yaşadıkları topraklar kronolojik olarak ele alınmıştır. Beşinci bölümde (s. 36-42) Gagauzların ulusal kimliği ile Mihail Çakır ve Hamdullah Suphi Tanrıöver'in katkıları anlatılmış; altıncı bölümde (s. 43-48) Gagauzların Moldova'daki politik hareketlerinin gelişim çizgileri ortaya koyulmuştur. Çalışmanın temel meselesini oluşturan yedinci bölümde (s. 49-77) Gagauz-Moldova çatışmasının kaynağı, sebepleri, gelişimi ve çözümü analiz edilmiştir. Sekizinci bölümde (s. 78-81) Gagauz Yeri'nde otonominin uygulanması ve Tabunshchik'in yönetim politikaları; dokuzuncu bölümde (s. 82-90) Gagauz-Türkiye ilişkileri incelenmiştir. Onuncu bölümde (s. 91-93) ise sonuçlar değerlendirilmiştir.

2007

VELEV, Roman. *Moldova'da Ulusal Azınlıklar ve AGİT'in Rolü: Gagauz Örneği / National minorities in Moldova and the role of the Osce: Gagauzian example*. İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2007, 267 s.

Moldova nüfusunun %4'ünü oluşturan Gagauzlar, azınlık statüsündedir. *Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi* dâhil olmak üzere, her türlü azınlıkların korunmasına dair birçok anlaşma imzalamasına rağmen Moldova, Gagauz azınlığının haklarını ihlal edip, onların self-determinasyon hakkını aramalarına itmektedir. Moldova'daki Transdniesterye'de yaşayan ve Slavlardan oluşan diğer bir azınlık, SSCB dağıldığı zamandan itibaren ayrılıkçılık eğilimine girmiştir. Negatif Gagauz örneği, Transdniesteryelilerin Moldova'ya dâhil olmama isteğini daha da derinleştirip self-determinasyon haklarını kullanma isteklerinde kesin kararlı olmalarına yol açmıştır. Bunun üzerine 17 Eylül 2006'da referandum düzenlenmiştir. Referandumda % 97,1 gibi

büyük bir çoğunluğun Moldova'dan ayrılmaya kararlı olmasına rağmen *Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı* ve diğer uluslararası örgütler bu referandumu tanımamışlardır.

Moldova'daki Gagauzya ve Transdnyester sorunları ile ulusal azınlık haklarının korunmasında AGİT'in rolünü değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma; *Giriş* (s. 1-4), *Ulusal Azınlık Hakları* (s. 5-31), *Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı* (s. 32-69), *Moldova* (s. 70-97), *Gagauzlar* (s. 98-181), *AGİT'in Rolü* (s. 182-214), *Sonuç* (s. 215-219), *Kaynakça* (s. 220-240) ve *Ekler* (s. 241-267) bölümlerinden oluşmaktadır. Yapılan araştırmalar neticesinde, bugün gelinen noktada Gagauzya ve Transdnyester konusunda uygulanan somut politikanın, Moldova'nın azınlık kavramı ve hakları konusundaki resmi görüşünden çok daha kısıtlayıcı nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır. Her ne kadar Gagauzya'nın Moldova anayasasında belirtilmiş olan özerk bölge statüsü olsa da, uygulamada *Gagauz Yeri Kanunu*'nun Moldova'nın diğer kanunlarıyla çakıştığı veya hiç işlemediği meselelerde, Gagauzya'nın, kanunen sahip olduğu statüsünün getirmiş olduğu haklardan yararlanamadığı görülmektedir.

2013

MUTAF, Serghei. *Gagavuzların Tanınma Mücadelesi ve Gagavuz Yeri Özerk Bölgesinin Oluşum Süreci / Struggle for recognition of Gagauzs' and development process of Gagauzia autonomous region. İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2013, 129 s.*

Gagavuzların 1990'ların başında özerkliğini ve hemen sonra bağımsızlığını ilan etmesinin siyasî, hukukî, sosyal ve ekonomik açılardan ele alındığı bu çalışma; *Giriş* (s. 1-4), *Gagavuzların Tarihi* (s. 5-31), *Gagavuzların Dünyadaki Nüfus Dağılımı ve Yaşadıkları Yerler* (s. 32-38), *Moldova'da Etnik Sorunlar ve Gagavuzlar* (s. 39-49), *Gagavuz Özerkliğinin Oluşumu* (s. 50-70), *Günümüzdeki Gelişmeler* (s. 71-93), *Sonuç* (s. 94-97), *Kaynakça* (s. 98-114) ve *Ekler* (s. 115-130) bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmada, Gagauzya'nın Ulojenie'yi (Ana Kanunu), toprak özelleştirmesi, 2000 yılından günümüze kadar Gagauzya'nın gelişiminin yanı sıra; Moldova'da Gagauzya sorununa benzeyen ve günümüze kadar çözümlenemeyen Moldova-Transnistria bölgesel etnik sorunu da konu edilmiş; günümüzde dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Gagavuzlar hakkında bilgiler de verilmiştir.

2018

BALÇIK, İlker. *1931-1938 Arası Türk Basımında Gagavuzlar. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Disiplinlerarası Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı / Balkan Araştırmaları Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2018, 131 s.*

Atatürk dönemi Türk basımında Gagavuzların araştırıldığı bu çalışma; *Giriş* (s. 1-4), *Atatürk Döneminde Tarih Anlayışı ve Dış Türklere Bakış* (s. 5-15), *Gagavuzların Kökeni ve Tarihi* (s. 16-42), *Türk Basımı ve Gagavuzlar* (s. 43-77), *Sonuç* (s. 78-80), *Kaynakça* (s. 81-92), *Ekler* (s. 93-98) ve *Gazeteler* (s. 99-122) bölümlerinden oluşmaktadır. Türklüğün altının çizildiği 1930'larda Türkiye'nin nüfusu on üç milyondur ve nüfusun artması gerekmektedir. Bu amaçla Balkanlar'da

yaşayan Türkler anavatana göç ettirilmişlerdir. Gagauz Türkleri ile ilgili resmi çalışmaların yapılması 1930'lu yıllarda Hamdullah Suphi'nin Romanya Elçiliğine atanmasıyla başlamaktadır. Sadece Romanya Büyükelçiliği değil; Köstence ve Varna'da bulunan temsilciliklerde de Gagauzlar ile ilgili çalışmalar, yetkililer tarafından başlatılmış ve raporlar hâlinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne gönderilmiştir. Bu raporlar oldukça benzer tespitler içermekte ve Gagauzların Balkanlar'daki varlığı ile ilgili detaylı bilgiler vermektedir. Türk olan bu halk da göç ettirmek istenmiştir. Hamdullah Suphi, büyükelçi olduğu Romanya'da Gagauz halkıyla ilgili araştırmalar yapmış; Gagauzların milli benliklerinden uzaklaşmaması için uğraş vermiştir. Ancak Hıristiyan olan bu halkın Türk olduğu kabul edilmemiştir. Dönemin Türk tarih teziyle çelişen bir şekilde Gagauzların göçü sadece düşünce kalmış ve gerçekleşmemiştir.

II. BÖLÜM: KIRIMÇAKÇA ÜZERİNE TEZLER

2005

GÜLLÜDAĞ, Nesrin. *Kırımçak Türkçesi Grameri / Grammar of Krymchak Turkish*. Fırat Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2005, 685 s.

Kırımçaklar ve Kırımçak Türkçesi üzerine yapılmış ilk akademik çalışma olan bu tezin Giriş bölümünde Kırımçakların tarihi, yaşadıkları coğrafya, gelenek ve inanışları, eğitim durumları ve dilleri hakkında bilgiler verilmiştir (s. 1-79). Ardından Kırımçak Türkçesini gramer özellikleri, mevcut metinlerden hareketle üç bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde fonetik özellikler (s. 80-138), ikinci bölümde morfolojik özellikler ele alınmıştır (s. 139-318). Üçüncü bölümde ise Kırımçak Türkçesinin sentaktik özellikleri incelenmiştir (s. 319-331). Gramer özellikleri açıklanırken yararlanılan metinler, Latin harflerine aktarılmış olarak çalışmanın sonunda sunulmuş (s. 342-485); metinlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için bir de sözlük eklenmiştir (s. 486-667).

2011

FİDAN, Melek Nur. *Türkçede Canlı Yavrularına Verilen İsimler: Kıpçak Grubu / The name of living offspring: Kipchak group*. Ordu Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2011, 119 s.

Bu çalışmanın temel amacı, Kıpçak grubunda yer alan (Kazak, Kırgız, Kumuk, Karaçay-Malkar, Tatar, Başkurt, Kırımçak, Karaim) Türk dillerine ait sözlüklerdeki bitki, hayvan ve insan yavruları için yapılan adlandırmaları derleyerek Türkiye Türkçesindeki adlandırmalarla karşılaştırmaktır. Öncelikle, Tarihî Türk lehçelerinde canlı yavrularına verilen adlar sıralanmış (s. 6-10); Kıpçak grubunda tespit edilen adlandırmalar verilmiş (s. 11-28); Kıpçak grubundaki adlandırmalar sınıflandırılmış (s. 29-30); Türkiye Türkçesine ait adlandırmalar sunulmuş (s. 31-97); son bölümde ise Kıpçak grubu ile Türkiye Türkçesindeki adlandırmalar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir (s. 98-102). Kıpçak grubunda 87 adet bitki yavrusu adı, 225 adet hayvan yavrusu adı, 73 adet insan yavrusu adı; Türkiye Türkçesinde ise 271 adet bitki yavrusu adı, 669 adet hayvan yavrusu adı, 520 adet insan yavrusu adı tespit edilmiştir. Kıpçak grubu lehçelerine ait adlandırmalar birlikte incelendiği için Kırımçak Türkçesinin bu konudaki durumu üzerinde ayrıca durulmamıştır.

2012

AVCIOĞLU, İlker. *Kuzey-Batı (Kıpçak) Grubu Türk Lehçelerinde Çokluk Şekilleri / North-West (Kipchak) Turkish dialects plural forms. Ordu Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Çağdaş Türk Dilleri ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2012, 244 s.*

Üç ana bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde (s. 2-59), Kıpçak grubu Türk lehçeleri (Başkurtça, Karaçay-Malkarça, Karaimce, Karakalpakça, Kazakça, Kırgızca, Kırım Tatarcası, Kırımçakça, Kumukça, Nogayca ve Tatarca) teker teker ele alınarak her lehçenin tarihi, dil özellikleri ve transkripsiyon alfabeleri verilmiştir. İkinci bölümde (s. 60-140), çokluk kavramı üzerinde durulmuş; bu kavram, şekil bilgisi yönünden Kıpçak grubu Türk lehçeleri bağlamında değerlendirilmiş ve örnek cümleler verilmiştir. Üçüncü bölümde (s. 141-204) ise çokluk kavramı, kelime bilgisi yönünden Kıpçak grubu Türk lehçelerindeki şekilleriyle ele alınmış ve örneklerle değerlendirilmiştir.

Çalışmada Kırımçakça ile ilgili şu başlıklar yer almaktadır: *Kırımçak Türkleri ve Kırımçak Türkçesi* (s. 41-47), *Kırımçak Türkçesinde Çokluk Eki* (s. 85-86), *Kırımçak Türkçesinde Sayılarla Kullanılan Eklerle Çokluk Şekilleri* (s. 98), *Kırımçak Türkçesinde İyelik Ekleriyle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 113), *Kırımçak Türkçesinde Şahıs Ekleriyle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 132-133), *Kırımçak Türkçesinde Asıl Sayı Sıfatlarıyla Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 148), *Kırımçak Türkçesinde Kesir Sayı Sıfatlarıyla Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 153), *Kırımçak Türkçesinde Belirsizlik Sıfatlarıyla Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 158), *Kırımçak Türkçesinde Şahıs Zamirleriyle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 167), *Kırımçak Türkçesinde Belirsizlik Zamirleriyle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 174), *Kırımçak Türkçesinde Topluluk Bildiren İsimlerle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 181), *Kırımçak Türkçesinde Cins İsimlerle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 187), *Kırımçak Türkçesinde Sayılamayan İsimlerle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 194), *Kırımçak Türkçesinde Organ İsimleriyle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 201).

III. BÖLÜM: KUMUKLAR VE KUMUKÇA ÜZERİNE TÜRKİYE'DE HAZIRLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLER

1. DİL VE EDEBİYAT

1.1. DOĞRUDAN KUMUKÇA ÜZERİNE TEZLER

1986

PEKACAR, Çetin. *Türkiye Kumukları Ağzı Ses ve Şekil Bilgisi. Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 1986, 324 s.*

Kumuklar, Türkiye'ye 1835'lerden başlayarak gelen Kuzey Kafkasyalı bir Türk boyudur. Türkiye'de Tokat, Sivas ve Çanakkale'nin çeşitli köylerine yerleşmişler ve kendi "şiveleri" olan Kumuk Türkçesini kullanmaya devam etmişlerdir. Yaklaşık 150 yıldır Türkiye'de yaşayan

Kumukların dillerinde birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Kumuk ağzının ses ve şekil özelliklerini konu eden bu tez çalışmasında, bazı imkânsızlıklardan ötürü sadece Tokat ve Sivas'ta yaşayan Kumuklardan derleme yapılabilmektedir. Çalışmanın *Giriş* bölümünde, Dağıstan Kumukları ve Türkiye Kumukları hakkında bilgi verilmiş (s. 5-18); ardından dil incelemelerine geçilmiştir. *İnceleme* bölümünde ses bilgisi (s. 19-108) ve şekil bilgisi (s. 109-175) ele alınmıştır. *Sonuç* (s. 176-179) ve *Bibliyografya* (s. 180-183) bölümlerinin ardından, incelenen metinler derlemenin yapıldığı köylere göre *Üçgözen Metinleri* (s. 184-234), *Kuşoturağı Metinleri* (s. 235-254) ve *Yavu Metinleri* (s. 255-297) başlıkları altında sunulmuş; çalışmanın sonuna bir de *Sözlük* (s. 298-324) eklenmiştir.

1996

ZEYBEK, Mehmet. *Kumuk Halk Türküleri (Transkripsiyon - Tercüme - Metin Grameri - Sözlük)*. Sakarya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Türkçe, 1996, 288 s.

Kumuk Türkçesinin dil özelliklerini incelemek amacıyla A.M. Adciyev, P.A. Abdullayeva ve M.Ş. Muttalibov tarafından derlenen *Kumuk Halk Yırları* adlı eser, destani ve lirik şiirlerden oluşmaktadır. Kiril alfabesiyle yazılmış bu eserin transkripsiyonu, Türkiye Türkçesine çevirisi, gramer incelemesi ve sözlüğünü konu eden bu tez çalışması iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Kumuk Türkçesi - Türkiye Türkçesi karşılaştırmalı metin verilmiş (s. 5-228); ikinci bölümde ise metnin dil özellikleri incelenmiştir (s. 230-268). *Sonuç* (s. 269) bölümünün ardından metne ait bir *Sözlük* (s. 270-285) sunulmuş; çalışmanın sonuna Kiril harfli orijinal metnin fotokopisi de eklenmiştir.

Kumuk Türkçesinde, Eski Türkçe söz başı y- sesleri korunmuş; sadece birkaç kelimedede y- > c- değişikliği olmuştur. Bu değişikliğin Karaçay Türkçesinin etkisiyle meydana geldiği düşünülebilir. Söz başı b- sesleri korunmuş; birkaç kelimedede b- > m- değişikliği meydana gelmiştir. Söz başı t- sesi de, birkaç istisna (*deniz, dört, dön-*) dışında değişmemiştir. Metinde Arapça ve Rusça kelimelerin çokluğu göze çarpılmaktadır. Daha çok din ile ilgili olan Arapça kelimeler, kalınlık- incelik uyumuna uymuş; bu uyum genellikle kalınlık yönünde olmuştur.

1997

ÇİFTOĞLU, Arzu. *Kumuk Halk Yırları (Gramer analysis, Qumuq-Turkish text, translation, glossary and facsimile) / Kumuk Halk Yırları (Gramer Çalışması, Kumukça-Türkçe Metin, Çeviri, Sözlük)*. Boğaziçi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, İngilizce¹, 1997, 239 s.

Kumuk Halk Yırları adlı eserden seçkiler yapılarak hazırlanan bu çalışmanın amacı, Kumuk Türkçesini tanıtmaya yöneliktir. Çalışmanın *Giriş* bölümünde, Kumukça ve Kumuk edebiyatı hakkında bilgiler verilmiş (s. 2-4) ve bir dilbilgisi incelemesi yapılmıştır (s. 5-19). İkinci bölümde eserin transkripsiyonlu çevirisi (s. 20-110); üçüncü bölümde metnin Türkiye Türkçesine çevirisi verilmiştir (s. 111-198). Metnin içindeki kelimelerin anlamlarının verildiği bir sözlük hazırlanmış

¹ YÖK'e ait tez veri tabanında "İngilizce" olduğu bilgisi yer alan bu çalışma aslında "Türkçe" hazırlanmıştır.

(s. 199-235); *Kaynakça* (s. 236-238) bölümünün ardından ise Kiril harfli orijinal metnin fotokopisi eklenmiştir.

1998

BEGEÇ, Said. *Kumuk Türkçesi Metin, Dil Özellikleri, Sözlük. İnönü Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Türkçe, 1998, 275 s.*

Bu çalışma, Türkiye’de pek az tanınan Kumuk Türkçesinin dil özelliklerini metne dayalı olarak tespit etmek ve bu lehçenin tanınmasına vesile olmak amacıyla hazırlanmıştır. İncelemeye temel oluşturan metinler; S.Ş. Gadjiyeva tarafından yayımlanmış olan *Kumukları Yomakları ve Habarları* adlı eserdeki hikâye ve masallardan seçilen düzyazı metinler (66 sayfa) ile J. Nèmeth’in *Proben der Kumükischen Volksdichtung* adlı eserinden seçilen şiirlerden (45 sayfa) oluşan toplam 111 sayfalık metindir. Çalışmanın Giriş bölümünde, Kumuklar hakkında genel bilgiler aktarılmış (s. 1-8); ardından transkripsiyonlu metin verilmiş (s. 9-105) ve dil özellikleri bölümüne geçilmiştir. Bu bölümde alfabe (s. 106-107), ses bilgisi (s. 108-129), şekil bilgisi (s. 130-174) ve söz dizimi (s. 175-191) incelenmiştir. *Sonuç* (s. 192-197) bölümünü *Sözlük* (s. 198-268) ve *Bibliyografya* (s. 269-274) takip ederken, Kiril harfli orijinal metnin fotokopisi de çalışmanın sonuna eklenmiştir.

BAYKOCA, Ahmet Naci. *Kumuk Türkçesi Grameri / The Grammar of Kumyk Turkish. Fırat Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Türkçe, 1998, 225 s.*

Kumuk Türkçesi gramerinin yazılı metinler üzerinden incelendiği bu çalışma; *Giriş* (s. 1-16), *Ses Bilgisi* (s. 17-55), *Şekil Bilgisi* (s. 56-88), *Cümle Bilgisi* (s. 89-154), *Cümle Tahlili* (s. 155-160), *Örnek Metinler* (s. 161-189), *Harita ve Resimler* (s. 199-225) başlıklı bölümlerden oluşmaktadır. Ses bilgisinin ele alındığı bölümde, ses değişimleri Eski Türkçe, Kıpçak Türkçesi, Anadolu ağızları ve zaman zaman Eski Anadolu Türkçesi ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Kumuk Türkçesi, Türk “şiveleri” arasında Kıpçak ve Oğuz Türkçelerinin özelliklerini bir arada bulundurması sebebiyle dikkat çekmektedir. Bunun sebebi, Oğuz ve Kıpçak sahalarının kesiştiği bir noktada konuşulmasıdır. Ayrıca bölgede Moğolların uzun yıllar süren hâkimiyeti, bu şivenin birçok yönden Moğolcadan etkilenmesine sebep olmuştur.

2000

AKCA, Hakan. *Kumuk Türkçesiyle Bir Kerbelâ Mersiyesi Kurûbü'l-Bela İnceleme-Metin-Gramatikal İndeks. Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2000, 324 s.*

Bu çalışmada konu edilen *Kurûbü'l-Bela* adlı eser, Kumuk Türkçesinin yazı dili olmadan önceki dönemine ait bir Kerbelâ mersiyesidir. Eser, Arap harfli olup Kumuk âlimi Şıhammat Kadı tarafından 1918 (H 1336) yılında yazılmıştır. Metnin harekeli olması okumayı kolaylaştırmıştır ancak eserde yıpranmış ve silinmiş bölümler de vardır. Çalışmanın *Giriş* bölümünde Kumuk Türkleri, Şıhammat Kadı ve *Kurûbü'l-Bela* hakkında genel bilgiler aktarılmıştır (s. 1-18); *İnceleme* bölümünde ise imlâ, ses bilgisi ve şekil bilgisi konuları ele alınmış (s. 19-69); *Sonuç* (s. 70-72), *Kaynakça* (s. 73-75) ve transkripsiyonlu *Metin* (s. 76-164) bölümlerinin ardından *Gramatikal*

İndeks (s. 165-295) verilmiş; Arap harfli orijinal metinden örnek sayfalar da eklenmiştir (s. 296-306).

Kumuk Türkçesi, Kuzey-Batı grubunda yer alan bir Türk lehçesidir ancak coğrafi konum ve sıklık ilişkilerin bir sonucu olarak Güney grubundaki Azerbaycan Türkçesine benzeyen bazı özellikleri de görülmektedir. Kumukların Kiril alfabesine geçmesinden önce yazılmış olan *Kurûbü'l-Bela* adlı eserin incelenmesiyle, özellikle Rusçadan alınma kelimelerin hemen hemen hiç bulunmadığı ve metindeki Arapça kelimelerin çoğunun şahıs ve yer adları olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, Kumuk Türkçesinin söz varlığı bünyesinde fazla alıntı kelime bulundurmadığını göstermektedir.

2002

ZENGİN, Serpil. *Kumuk Halk Masalları (Kumuk Halk Yomakları) / Kumyk Folk Stories. Sakarya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2002, 256 s.*

Kumuk Türkçesinin dil özelliklerini *Kumuk Halk Yomakları* adlı eser üzerinde incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın birinci bölümünde transkripsiyonlu metin ve Türkiye Türkçesine çevirisi verilmiş (s. 1-181); ardından dil incelemesine geçilmiştir. Dil özellikleri bölümünde ses bilgisi (s. 182-190) ve şekil bilgisi (s. 191-201) incelemeleri yapılmış; metinde geçen kelimeler için birer sözlük (s. 203-230) ve dizin (s. 231-253) hazırlanmış; Kiril harfli orijinal metnin fotokopisi de çalışmanın sonuna eklenmiştir. İncelenen metinde Arapça ve Rusça kökenli birçok kelime tespit edilmiştir. Arapça kökenli kelimeler, Türkçenin kalınlık-incelik uyumuna uymuşlardır (Örn. paşman>pişman). Metnin sözlü edebiyat içinde yer alan masallar olmasından dolayı yazı dili değil, konuşma dili esas alınmıştır. Bu sebeple bir kelimenin değişik yazılış ve okunuşları göze çarpmaktadır.

UYANIK, Osman. *Kumuk Türk Ağızları İncelemesi / An Investigation on Kumyk Turkish's Dialects. Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2002, 768 s.*

Bu çalışmada, 1998 yılında Dağıstan'a yapılan saha çalışmasından elde edilen metinlerden hareketle Dağıstan ve Çeçenistan'da yaşayan Kumukların ağız özellikleri incelenmiştir. *Giriş* bölümünde, Kumuklar hakkında genel bilgiler aktarılmış (s. 1-24), ardından *İnceleme* bölümüne geçilmiş ve ses bilgisi üzerine detaylı incelemeler yapılmıştır (s. 25-196). Çalışmanın *İkinci Cilt* olarak adlandırılan bölümüne *Metinler* (s. 1-335) ve *Dizin* (s. 336-517) eklenmiştir. Kumuk ağızlarının *Güney* ve *Kuzey* olmak üzere iki ana gruba ayrıldığı; güney grubunun kendi içinde iki, kuzey grubunun ise üç gruba ayrıldığı tespit edilmiştir. Güney ağızlarında Azerbaycan Türkçesi etkisinin yoğunluğu öne çıkmaktadır.

2010

BAŞAR, Sema. *Kumuk Türkçesinde Fiil / The Verbs in Kumyk Turkish. Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2010, 194 s.*

Kumuk Türkçesinde fiil konusunun ele alındığı bu çalışmada; *Kumukça-Rusça Sözlük*'teki fiiller belirlenerek incelenmeye başlanmıştır; Kumuk Türkçesi grameri hakkında yazılan makale ve

kitaplardan yararlanılarak fiiller yapılarına göre tasnif edilmiştir. Çalışmanın *Giriş* bölümünde Kumuklar ve Kumukça hakkında genel bilgiler verilmiştir (s. 1-17). *Yapı* başlıklı birinci bölümde basit fiiller (s. 18-26) ve türemiş fiiller (s. 27-83) incelenmiş; basit fiiller, köklerini meydana getiren ses sayısına göre sınıflandırılmıştır. Türemiş fiiller ise isimden türemiş fiiller ve fiilden türemiş fiiller şeklinde gruplara ayrılarak incelenmiş; fiiller, türedikleri eklerin başlıkları altında alfabetik olarak sıralanmıştır. *Çekim* başlıklı ikinci bölümde sırasıyla fiillere getirilen şahıs ekleri ile şekil ve zaman ekleri incelenmiş (s. 84-159); fiil çekimleri basit çekim ve birleşik çekim şeklinde gruplandırılmıştır. Fiillere getirilen kip ekleri, fiillere kattıkları zaman ve duygu anlamları gibi işlevleriyle birlikte incelenerek Kumuk Türkçesi metinlerinden örneklerle gösterilmiştir. Üçüncü bölümde ise Kumuk Türkçesi metinleri ve Türkiye Türkçesine aktarımları sunulmuştur (s. 160-170). Fiil çekimi incelenirken Türkiye Türkçesindeki bir kipi Kumuk Türkçesinde karşılayan birden fazla şekil olduğu görülmüştür. Bu çekimlerden bazıları Kumuk Türkçesi gramerinde bulunurken, bazıları incelenen metinlerde görülmemiştir. Çekimlerin bazılarının ise düzenli olmadığı tespit edilmiştir.

2012

TİRYAKİ, Şerif. *Bekir Sıdkı Çobanzade'nin Kumuk Dili ve Edebiyatı Tedkikleri Adlı Eseri: Metin-İnceleme-Dizin. Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2012, 261 s.*

Bu çalışmada, Kırmılı dilci Bekir Sıdkı Çobanzade'nin 1925-1926 tarihli, *Kumuk Dili ve Edebiyatı Tedkikleri* adlı eseri incelenmiştir. Osmanlı Türkçesiyle yazılmış bu eser; edebiyat, sarf, numuneler ve lügatçe ana bölümlerinden oluşmaktadır. Amaç, söz konusu eserin ikinci yarısını oluşturan Kumuk edebiyatı ürünlerinden hareketle Kumuk Türkçesinin kelime zenginliğini, ses ve şekil bilgisi özelliklerini tespit etmektir. Çalışmanın *Giriş* bölümünde Kumuklar ve Çobanzade hakkında genel bilgiler aktarılmıştır (s. 1-14). *İnceleme* bölümünde metinlerin imla (s. 15-19), ses bilgisi (s. 20-38) ve şekil bilgisi (s. 39-68) özellikleri ortaya koyulmuştur. *Metin* bölümünde Arap harfli metnin transkripsiyonu yapılmıştır (s. 69-178). Çalışmanın sonuna bir de dizin eklenmiştir (s. 179-238).

Kumuk Türkçesi, coğrafi tasnife göre Kuzey-Batı grubunda bir Türk lehçesi olmasına rağmen, coğrafi konumu ve XI. yüzyıldan itibaren başlayan tarihi ilişkiler sebebiyle Oğuzcadan etkilenmiştir. Halk edebiyatı ürünlerinden derlenen metinlerde bazı ağız özellikleri tespit edilmiştir. İnce köklere kalın sıradan eklerin tercih edilmesi sonucu kalınlık-incelik uyumunun bozulması, bu özelliklerden biridir. Bugünkü Kumuk Türkçesinde, alıntı kelimelerdeki /f/'nin /p/'ye döndüğü bilinmektedir ancak incelenen metinlerde bu değişimin görülmediği örneklerin yoğun olması dikkat çekicidir.

2017

HOŞCA, Fatma. *Kumuk Türkçesinde Hayvan ve Hayvancılıkla İlgili Söz Varlığı / Words related to animals and animal husbandry in Kumyk language. Ardahan Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Çağdaş Türk Lehçeleri Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2017, 112 s.*

Çetin Pekacar tarafından hazırlanan Kumuk Türkçesi edebî sözlüğünde yer alan hayvan adları ve hayvancılıkla ilgili söz varlığının konu edildiği bu çalışma, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; tespit edilen hayvan adları, insan hayatındaki yerleri dikkate alınarak tasnif edilmiş (s. 10-63); ikinci bölümde ise hayvancılıkla ilgili terimler ele alınmıştır (s. 64-84). Tespit edilen adlar ve terimler, Türkiye Türkçesi ile karşılaştırmalı olarak incelenirken etimolojik açıklamalara da yer verilmiştir. Çalışmanın sonunda (s. 85-92) 260 maddeden oluşan Kumuk Türkçesi hayvan ve hayvancılıkla ilgili söz varlığının listesi sunulmuştur.

Tespit edilen adların 48'i kuş, 33'ü yaban hayvanı, 26'sı evcil hayvan, 25'i haşerat, 14'ü yük ve binek hayvanları, 11'i balık, 6'sı sürüngen adıdır. Terimlerin ise 31'i yansıma, 15'i meslek adı, 11'i organ adı, 7'si yaşam alanlarıyla ilgili adlar, 27'si hayvancılıkla ilgili diğer adlardan oluşmaktadır. İncelenen toplam 260 kelimenin 219'u Türk dilinin bütün dönemlerinde ya da sahalalarında görülmekte; 34'ü ise tarihi Türk lehçelerinde bulunmamaktadır. Kumuk Türkçesinde Moğolcadan alıntı olduğu düşünülen 16, Arapçadan 12, Farsçadan 6, Rusçadan 3, Yunancadan 2 ve Rumcadan alıntı 1 kelime tespit edilmiştir.

2018

KUBİLAY, Eylem. *Kumukçada Yancümle Tipolojisi / Typology of subordinate clauses in Kumyk. Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2018, 78 s.*

Bu çalışmada, Kumukçanın yan cümle yapıları eşzamanlı bir bakış açısıyla ve tipolojik bir temelde incelenmiştir. Birinci bölümde Kumuklar ve Kumukça hakkında genel bilgiler aktarılmış (s. 3-17); ikinci bölümde Türkçede yancümle tipleri ve Kumukçadaki yancümle yapıları ortaya koyulmuştur (s. 18-24). Ardından; Kumukçanın yancümle yapılarını oluşturan fiilimsi ekleri, cümlelerde üstlendikleri morfolojik, sentaktik ve semantik açıdan incelenmiştir. İnceleme bölümünde fiilimsi ekleri alt başlıklarda verilmiş; daha sonra bu ekleri örneklendirecek cümleler verilerek, fiilimsilerin bu cümlelerde yüklendikleri görevler üzerine analiz de yapılmıştır. Öncelikle zarf-fiil ekleri sekiz alt başlıkta incelenmiş (s. 25-37); bu eklerin cümlede kazandıkları sözdizimsel özellikler üzerinde durulmuştur. Daha sonra sıfat-fiiller beş alt başlıkta (s. 38-45); isim-fiiller ise dokuz alt başlıkta incelenmiştir (s. 46-53). Bu eklerden sıklıkla kullanılan {-GAN}, {-AGAN} morfemleri üzerinde özellikle durulmuştur. Bu bölümlerde verilen örneklerle {-GAN}, {-AGAN} sıfat-fiiliyle ile isim-fiil görevinde kullanılanlar arasındaki fark ortaya koyulmuştur.

2019

BAŞ, Gülay. *Kumuk Türkçesinde Kelime Türleri / Word types in Kumyk Turkish. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2019, 118 s.*

Bu çalışmada, Kumuk Türkçesine ait beş eserden hareketle Kumuk Türkçesindeki kelime türleri ele alınmıştır. Eserlerde geçen kelimeler, türleri açısından sınıflandırılmış ve Türkiye Türkçesiyle karşılaştırılarak incelenmiştir. Birinci bölümde Kumuklar ve Kumuk Türkçesi hakkında bilgi verilmiş (s. 1-9); ikinci bölümde, eserlerden taranan kelime türleri incelenmiş (s. 10-97); son bölümde ise Kumuk Türkçesindeki kelime türlerinin Türkiye Türkçesiyle benzer ve farklı yönleri değerlendirilmiştir (s. 98-102). İncelenen kelime türleri; isim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç, ünlem

ve fiil olmak üzere sekiz grupta ele alınmış; anlamı bilinmeyen kelimelerin anlamları, örneklerin yanında verilmiştir.

KARAKURT, Gülsüm. *Kumuk Türkçesinde Kelime Grupları / Word groups in Kumyk Turkish. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2019, 150 s.*

Kumuk Türkçesinin yazılı eserlerinden hareketle kelime gruplarının incelendiği bu çalışmada, Leyla Karahan'ın *Türkçede Sözdizimi* adlı eserinde izlenen yol ve sınıflandırma esas alınmıştır. Kumuk Türkçesine ait beş farklı eser taranarak tespit edilen kelime grupları fişlenmiş ve Türkiye Türkçesi ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Kumuklar ve Kumuk Türkçesi hakkında bilgi verilmiş (s. 5-10); ikinci bölümde, tespit edilen kelime gruplarının karşılaştırmalı incelemesi yapılmış (s. 11-133) ve bulgular, Sonuç (s. 134) bölümünde değerlendirilmiştir. Eski Türkçede görülen fakat Türkiye Türkçesinde kullanılmayan bazı yapıların Kumuk Türkçesinde bulunduğu tespit edilmiştir. Örneğin: *üç otuz* 'yirmi üç' ve *bir kırk* 'otuz bir' şeklindeki sayı grupları, Eski Türkçede olduğu gibi, Kumuk Türkçesinde de mevcuttur. Yani, Kumuk Türkçesinde tek haneli rakamla başlayan ve ileriye yönelen bir sayı sistemi bulunmaktadır.

DEMİR, Yunus. *Kumuk Türkçesinde Yansıma Kelimeler / Onomatopoeic words in Kumyk Turkish. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2019, 78 s.*

Çetin Pekacar tarafından hazırlanan *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*'nden hareketle Kumuk Türkçesindeki yansıma kelimelerin incelendiği bu çalışma, sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kumuklar ve Kumuk Türkçesi hakkında bilgiler verilmiş, yansıma sözcükler üzerine yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir (s. 1-19). Sonraki bölümde Kumuk Türkçesindeki yansıma kelimeler, ses yansımaları (s. 20-29) ve biçim yansımaları (s. 30-36) olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Kumuk atasözlerinde ve deyimlerinde tespit edilen yansıma kelimeler listelenmiş (s. 37-40); dördüncü bölümde, yansıma kelimeler sözcük türü açısından ele alınmıştır (s. 41-48). Sonraki bölümlerde sırasıyla, cümlenin öğeleri açısından yansıma kelimeler (s. 49-51); yansımaları ikilemeler (s. 52-53); yansıma kelimelere gelen yapım ekleri (s. 53-57) ele alınmış; son bölümde ise Kumuk Türkçesi ile Türkiye Türkçesindeki yansıma kelimelerin karşılaştırması yapılmıştır (s. 58-62). Tespit edilen yansıma kelimelerin dizini de, çalışmanın sonuna eklenmiştir (s. 63-71). Sonuç olarak 206 ses yansımaları, 107 biçim yansımaları olmak üzere toplamda 313 yansımaları kelime tespit edilmiştir. Bunlardan 50 kadarı Türkiye Türkçesindeki yansıma kelimelerle büyük benzerlikler taşımaktadır.

URAS, Sena. *Ölçünlü Kumuk Türkçesi ile Ölçünlü Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Ağızları Arasındaki Yalancı Eş Değerler / False equivalents between the standard Kumuk Turkish with the standard Turkey Turkish and Turkey Turkish dialects. Manisa Celal Bayar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Çağdaş Türk Dilleri ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2019, 814 s.*

Kumuk Türkçesi ile Türkiye Türkçesi ve ağızları arasındaki yalancı eşdeğer kelimelerin incelendiği bu çalışmada; *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*, *Güncel Türkçe Sözlük*, *Derleme Sözlüğü* ve *Tarama Sözlüğü* temel kaynak kabul edilmiştir. Bu sözlükte tespit edilen, ses ve şekil yönünden benzeyen ancak anlam olarak farklılık gösteren yalancı eşdeğer kelimeler; öncelikle ölçünlü Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ağızlarıyla (s. 1-457), sonra Türkiye Türkçesi ağızları ile (s. 458-663) ve son olarak yalnızca ölçünlü Türkiye Türkçesi ile (s. 664-750) karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada bu kelimeler, “tam yalancı eşdeğerler” ve “kısmî yalancı eşdeğerler” olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmiştir.

Çalışmada toplam 1225 yalancı eşdeğer kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerden 873’ü tam yalancı eşdeğer, 352’si kısmî yalancı eşdeğerdir. Ölçünlü Kumuk Türkçesi ile ölçünlü Türkiye Türkçesi ve ağızları arasındaki yalancı eşdeğer kelimelerin sayısı 523’tür. Bunlardan 309’u tam yalancı eşdeğer, 214’ü kısmî yalancı eşdeğerdir. Ölçünlü Kumuk Türkçesi ile ölçünlü Türkiye Türkçesi arasındaki yalancı eşdeğer kelimelerin toplam sayısı 197’dir. Bunlardan 157’si tam, 40’i kısmî yalancı eşdeğerdir. Ölçünlü Kumuk Türkçesi ile Türkiye Türkçesi ağızları arasındaki yalancı eşdeğer kelimelerin toplam sayısı 505’tir. Bunlardan 407’si tam, 98’i kısmî yalancı eşdeğerdir. Çalışmadaki her başlıkta, tam yalancı eşdeğerlerin kısmî yalancı eşdeğerlerden daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

SOMAK, Emine. *Kumuk Türkçesindeki Atasözü ve Deyimlerin Anlam Bilimi ve Söz Dizimi Açısından İncelenmesi / Study of proverbs and idioms in Kumyk Turkish according to semantics and syntax. Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2019, 608 s.*

Bu çalışmanın amaçları: Kumuk Türklerinin kavram dünyasını ve olaylara, durumlara, varlıklara bakış açısını tespit etmek; bu bakış açısının Kumuk Türkçesine nasıl yansıdığını göstermek; Kumuk Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki benzer veya farklı sözdizimi özelliklerini ortaya koymaktır. Bu amaçla, Kumuk atasözü ve deyimlerini ele alan iki farklı kitap ve bir makaleden yararlanılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde; Kumuk Türkleri, Kumuk Türkçesi, anlam bilimi ve söz dizimi hakkında açıklamalara yer verilmiştir (s. 5-54). İkinci bölümde öncelikle anlam bilimi açısından Kumuk Türkçesindeki atasözleri (s. 55-284) ve deyimler (s. 285-383); daha sonra sözdizimi açısından atasözleri (s. 383-526) ve deyimler (s. 527-548) incelenmiş; bulgular, *Sonuç* (s. 549-554) bölümünde değerlendirilmiştir.

1.2. KUMUKÇANIN DA YER ALDIĞI KARŞILAŞTIRMALI TEZLER

1998

YILMAZ, Hikmet. *Kuzey (Kıpçak) Grubu Türk Şivelerinde Zarf-Fiiller / Gerunds in the north (Kipchak) group of Turk dialects. Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 1998, 178 s.*

Kuzey (Kıpçak) grubu Türk şivelerinde zarf-fiiller konusunun incelendiği bu çalışmada; Kırgız, Kazak, Tatar, Nogay, Başkurt, Kumuk, Karakalpak, Karaçay-Balkar, Karaim ve Altay Türkçelerine

ayrı başlıklar hâlinde yer verilmiştir. Birinci bölümde Kıpçak grubu şiveleri hakkında bilgiler aktarılmış (s. 1-45); ikinci bölümde tarihî Türk şivelerinde zarf-fiiller konusu ele alınmış (s. 46-106); üçüncü bölümde Kıpçak grubu Türk şivelerinde zarf-fiiller incelenmiş (s. 107-154); son bölümde ise zarf-fiil eklerinin işlevlerine değinilmiştir (s. 155-156). Çalışmanın içerisinde Kumukçaya ayrılan bölüm başlıkları ise şunlardır: *Kumuk Türkleri ve Kumuk Türkçesi* (s. 26-29), *Kumuk Türkçesinde Zarf-fiiller* (s. 139-141).

EKER, Süer. *Kıpçak Grubu Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Ses Bilgisi / The comparative phonology of the Turkic languages in Kipchak group. Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 1998, 556 s.*

Bu çalışmanın amacı, tarihsel ve modern Kıpçak kaynaklarını filolojik açıdan inceleyerek mevcut malzeme içerisinde Ana Kıpçak dilinin genel fonetik özelliklerini belirlemek; tarihsel süreç içinde Kıpçak dillerinde meydana gelen fonetik değişimleri ve bu değişimlerin türlerini *etno-linguistik* çerçevede, tarihsel-karşılaştırmalı yöntemle ortaya koymaktır. Çalışma; *Giriş* (s. 1-42), *Ünlüler ve Ünlülerle İlgili Ses Olayları* (s. 43-227), *Ünsüzler ve Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları* (s. 228-506), *Sonuç* (s. 509-520) ve *Kaynakça* (s. 521-541) bölümlerinden oluşmaktadır.

Ünlülerin konu edildiği bölümde, modern yazı dillerinden hareketle tasarlanan Ana Kıpçakça *vokalizmi*, artlık-önlük ve darlık-genişlik sırasına uygun olarak ele alınmış ve çok belirleyici seslik fonksiyonları bulunmayan ikinci hece ünlülerine temas edilmiştir. Ünsüzlerin konu edildiği bölümde ise Ana Kıpçakça *konsonantizmi*, ünsüzlerin kelimedeki buldukları pozisyonlara göre değerlendirilmiştir. Bölümün sonunda, ünsüzlerle ilgili ses olayları incelenmiştir. Her iki ana bölümde, tarihsel ve modern kaynaklarda bulunan kelimelerdeki değişmeler ve korunan özellikler dikkate alınarak Ana Kıpçakça *rekonstrüksiyon* denemeleri yapılmıştır. Rekonstrüksiyonlar, paragrafbaşı olarak tek satırda verilmiş; alt satırlara, Tekin'in on ikili tasnif sisteminde yer alan *qos-* (Kazakça, Karakalpakça, Karaim Haliç Diyalekti), *guş-* (Tatarca, Başkırtça) ve *qoş-* (Kumukça, Karaçay-Balkarca, Karaim Trakay Diyalekti) alt grupların sıralanışına uygun olarak modern dillerdeki karşılıkları verilmiştir.

Kumukça için ayırt edici fonetik özellik, Ana Kıpçakça söz başındaki /k/'nin genel kural olarak bu ünsüzle başlayan sözcüklerin yarıya yakın bir bölümünde ötümlüleşmesi ve /ı/'nın söz başında bulunmamasıdır. Ayrıca Karaçay-Balkarca ve Kumukça için ünsüz aspirasyonu belirleyicidir. Bu grupta da artlık-önlük uyumu tam, dudak uyumu Kumukça ve Karaçay-Balkarcada kuvvetli, diğerlerinde zayıftır.

2011

FİDAN, Melek Nur. *Türkçede Canlı Yavrularına Verilen İsimler: Kıpçak Grubu / The name of living offspring: Kipchak group. Ordu Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2011, 119 s.*

Bu çalışmanın temel amacı, Kıpçak grubunda yer alan (Kazak, Kırgız, Kumuk, Karaçay-Malkar, Tatar, Başkırt, Kırımçak, Karaim) Türk dillerine ait sözlüklerdeki bitki, hayvan ve insan yavruları

için yapılan adlandırmaları derleyerek Türkiye Türkçesindeki adlandırmalarla karşılaştırmaktır. Öncelikle, Tarihi Türk lehçelerinde canlı yavrularına verilen adlar sıralanmış (s. 6-10); Kıpçak grubunda tespit edilen adlandırmalar verilmiş (s. 11-28); Kıpçak grubundaki adlandırmalar sınıflandırılmış (s. 29-30); Türkiye Türkçesine ait adlandırmalar sunulmuş (s. 31-97); son bölümde ise Kıpçak grubu ile Türkiye Türkçesindeki adlandırmalar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir (s. 98-102). Kıpçak grubunda 87 adet bitki yavrusu adı, 225 adet hayvan yavrusu adı, 73 adet insan yavrusu adı; Türkiye Türkçesinde ise 271 adet bitki yavrusu adı, 669 adet hayvan yavrusu adı, 520 adet insan yavrusu adı tespit edilmiştir. Kıpçak grubu lehçelerine ait adlandırmalar birlikte incelendiği için Kumuk Türkçesinin bu konudaki durumu üzerinde ayrıca durulmamıştır.

2012

AVCIOĞLU, İlker. *Kuzey-Batı (Kıpçak) Grubu Türk Lehçelerinde Çokluk Şekilleri / North-West (Kipchak) Turkish dialects plural forms. Ordu Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Çağdaş Türk Dilleri ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2012, 244 s.*

Üç ana bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde (s. 2-59), Kıpçak grubu Türk lehçeleri (Başkurtça, Karaçay-Malkarça, Karaimce, Karakalpakça, Kazakça, Kırgızca, Kırım Tatarcası, Kırımçakça, Kumukça, Nogayca ve Tatarca) teker teker ele alınarak her lehçenin tarihi, dil özellikleri ve transkripsiyon alfabeleri verilmiştir. İkinci bölümde (s. 60-140), çokluk kavramı üzerinde durulmuş; bu kavram, şekil bilgisi yönünden Kıpçak grubu Türk lehçeleri bağlamında değerlendirilmiş ve örnek cümleler verilmiştir. Üçüncü bölümde (s. 141-204) ise çokluk kavramı, kelime bilgisi yönünden Kıpçak grubu Türk lehçelerindeki şekilleriyle ele alınmış ve örneklerle değerlendirilmiştir.

Çalışmada Kumukçayla ilgili şu başlıklar yer almaktadır: *Kumuk Türkleri ve Kumuk Türkçesi* (s. 48-52), *Kumuk Türkçesinde Çokluk Eki* (s. 87-88), *Kumuk Türkçesinde Sayılarla Kullanılan Eklerle Çokluk Şekilleri* (s. 99), *Kumuk Türkçesinde İyelik Ekleriyle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 113), *Kumuk Türkçesinde Şahıs Ekleriyle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 134), *Kumuk Türkçesinde Asıl Sayı Sıfatlarıyla Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 149), *Kumuk Türkçesinde Kesir Sayı Sıfatlarıyla Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 153), *Kumuk Türkçesinde Belirsizlik Sıfatlarıyla Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 158), *Kumuk Türkçesinde Şahıs Zamirleriyle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 167), *Kumuk Türkçesinde Belirsizlik Zamirleriyle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 174), *Kumuk Türkçesinde Topluluk Bildiren İsimlerle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 182), *Kumuk Türkçesinde Cins İsimlerle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 188), *Kumuk Türkçesinde Sayılamayan İsimlerle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 195), *Kumuk Türkçesinde Organ İsimleriyle Yapılan Çokluk Şekilleri* (s. 202).

2017

NURMAGOMEDOV, Alikhan. *Dağıstan Dillerinde (Kumukça, Avarca, Dargice) Arapça ve Farsça Unsurlar / Arabian and Persian Borrowings in Dagestan Languages (Kumyk, Avar,*

Dargyn). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2017, 103 s.

Dağıstan dillerinde Arapça ve Farsça unsurların araştırıldığı bu çalışmada; Kumukça, Avarca ve Dargice incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde İslam dininin ve Arapların etkisinin Dağıstan'a yayılması üzerinde durulmuş (s. 6-9); ikinci bölümde, Dağıstan milletlerinin Arapça ve Farsça yazılı eserleri konu edilmiş (s. 10-28); son bölümde ise adı geçen dillerdeki Arapça ve Farsça unsurların incelemesi yapılmıştır (s. 29-86). Çalışmanın *Kumukçada Arapça ve Farsça Unsurlar* başlıklı bölümünde (s. 32-54), Kumuk Türkçesinde tespit edilen Arapça ve Farsça unsurlar tek tek ele alınarak geçirdikleri ses, biçim ve anlam değişimlerinin üzerinde durulmuştur.

2018

OMURALIEVA, Aksaamai. *Türk Yazı Dilleri ve Dialektlerinde Yansımali Fiillerin Yapısı / The structure of onomatopoeic verbs in Turkic dialects and literary. Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Lehçeleri Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2018, 480 s.*

Bu çalışmada, tarihî ve günümüz Türk yazı dillerindeki ses yansımali fiillerin biçimsel açıdan incelenerek Türk yazı dilleri ve dialektleri arasındaki kullanılış farklılıklarının ve benzerliklerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, öncelikle 58 eser taranarak tarihî ve çağdaş Türk lehçelerindeki ses yansımali fiiller fişlenmiştir. Daha sonra, yansıma köklerden ses yansımali fiiller türeten ekler tespit edilmiştir. Ardından bu ekler işlevselliği açısından sınıflandırılmıştır. *Giriş* bölümünde (s. 1-31) Türk dili ve lehçeleri ile yansımali kelimeler hakkında genel bilgiler verildikten sonra; çalışmanın amacı ve yöntemi ortaya koyulmuştur. İnceleme bölümünde, tespit edilen ekler incelenmiş (s. 32-237) ve bu ekler lehçelere göre sınıflandırılmıştır (s. 238-450). Sınıflandırmada hem tarihî Türk lehçeleri (*Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Çağatay Türkçesi*) hem de yaşayan Türk lehçelerinden Oğuz Grubu (*Azerbaycan Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi*), Kıpçak Grubu (*Başkurt, Karaçay-Malkar, Karakalpak, Karay, Kazan-Tatar, Kazak, Kırgız, Kırım-Tatar, Kumuk ve Nogay Türkçeleri*), Karluk Grubu (*Özbek Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesi*), Sibirya Grubu (*Altay, Hakas, Tuva, Yakut Türkçeleri*) ve Çuvaş Türkçesi ayrı ayrı ele alınmıştır. Elde edilen veriler *Sonuç* bölümünde (s. 451-454) değerlendirilmiştir. [Çalışmada Kumuk Türkçesine ayrılan bölüm, s. 396-399'da bulunmaktadır.]

2. DİĞER ALANLARDA HAZIRLANMIŞ TEZLER

2011

BÜLBÜL, İsmail. *Başlangıcından Rus Hâkimiyetine Kadar Kumuk Türkleri ve Tarku Şamhallığı / Kumyk Turks and Tarkhu Samkhal from beginning until the Russian sovereignty. Sakarya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı / Tarih Bilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2011, 167 s.*

Türkiye'de Kumuk Türkçesi üzerine çok sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen, Kumuk Türklerinin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel tarihleri incelenmemiştir. Bu anlamda bir ilk

sayılan bu çalışmada, Kumuk Türklerinin siyasi tarihleri ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, Kafkasya'nın genel durumu ve Kumuklar hakkında bilgi verilmiş (s. 12-28); ikinci bölümde Tarku Şamhallığı'nın yükselişi anlatılmış (s. 29-80); son bölümde ise Tarku Şamhallığı ve Kumukların Rusya'nın hâkimiyetine girişi konu edilmiştir (s. 81-134).

Yönetici sınıfı ve aslî unsuru Kumuk Türklerinden oluşan Tarku Şamhallığı, etnik kökeni farklılık gösteren çeşitli kavimleri tek çatı altında toplamayı başarmış ve yaklaşık yüz yıl, Kafkasya'daki siyasi olayların seyrini etkilemiştir. Tarku Şamhallığı, XVIII. yüzyılda Rusların nüfuzu altına girmiş olmasına rağmen, Kafkasya için önemini korumaya devam etmiştir. Şamhallığın Rusya'nın hâkimiyetine girmesiyle birlikte Kafkasya'da kurulmuş olan bir Türk devletinin varlığı sona ermiş ve Azerbaycan'ın yolu Ruslara açılmıştır.

IV. BÖLÜM: SALARLAR VE SALARCA ÜZERİNE TEZLER

2007

MEHMET, Gülsün. *Salar Türkçesinin Çekim Morfolojisi / Inflection morphology of Salar Turkish*. Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı / Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2007, 395 s.

Salar Türkçesine ait mevcut tüm malzemenin Türkiye Türkçesine aktarılarak kullanıldığı bu çalışmanın Giriş bölümünde Salar Türkleri hakkında çeşitli güncel ve tarihsel bilgiler sunulmuş (s. 1-31); birinci bölümünde Salar Türkçesinin çekim morfolojisi, çekim kavramı ve bu konuyla ilişkili kavramlara yer verilmiştir (s. 32-52). İkinci bölümde Salar Türkçesinin isim çekimi morfolojisi (s. 53-119), üçüncü bölümde fiil çekimi morfolojisi (s. 120-308), dördüncü bölümde ise çekim sürecinde görevli zaman, kip ve kiplik özellikler taşıyan partikeller ile çekim öbekleri sunulmuştur (s. 309-337). Her kategorinin ve işaretleyicinin sunumu için, uygun çekimli örnekler tespit edilmiştir. Örneklerin tümü cümle ya da çekim öbeği şeklindedir. Sunulan tüm malzemenin Türkiye Türkçesindeki karşılığı da verilmiştir. Çalışmada paradigmlar yer verilmemiş; kategoriler sunulurken ise geleneksel gramer, valenz gramer ve üretimsel gramerin yöntemlerinden de faydalanılmıştır. Salar Türklerinin bugünkü vatanlarına gelişlerinin konu edildiği göç anlatılarından oluşan küçük bir "Korpus" bölümü (s. 338-348) de bu tez çalışmasının sonuna eklenmiştir.

2019

LI, Yonghua. *Çin'de Yaşayan Salarların Sosyo-Kültürel Yapıları Üzerine Bir Araştırma / A study on the socio-cultural structures of the Salars in China*. Hacettepe Üniversitesi / Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü / Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2019, 102 s.

Günümüzdeki Çin topraklarında 800 yıldır yaşayan Salarların sosyo-kültürel yapıları, inançları ve kimlik algılarının konu edildiği bu araştırma, Çin'in Çingay eyaletine bağlı Şunhua Salar Özerk

ilçesinde yaşayan 18 katılımcının desteğiyle hazırlanmıştır. Birinci bölümde araştırmanın kapsamı ve yöntemi hakkında bilgiler verilmiş (s. 3-12); ikinci bölümde Çin'deki azınlık gruplar ve Salar Türkleri hakkında tarihsel bilgiler aktarılmış (s. 13-35); üçüncü bölümde ise katılımcıların sağladığı verilerle Salarların sosyo-kültürel yapısı incelenmiştir (s. 36-76).

Günümüzde Salarların yaşamı, Çin politikalarıyla şekillenmektedir. Tamamen Çince olan eğitim dili, Salarların kendi kültürel unsurlarını yaşatma ve aktarmada sorunlara sebep olmaktadır. Kendilerine ait yazılarının bulunmamasından ötürü Salarlar, dillerini yalnızca evlerinde kullanmakta ve öğretmektedir. Yalnızca yaşlı kuşağın rahatça anlayıp konuşabildiği Salar Türkçesinin kuşaklar arası aktarımı ve devamlılığı büyük tehlike altındadır. Kendilerini Müslüman olarak tanımlayan Salarlar, dini inanç ve gelenekleri üzerindeki hassasiyetleri sayesinde kendi kültürel özelliklerini günümüzde devam ettirebilmektedir. Diğer yandan, katılımcıların çoğunluğu, kendilerini Çin Halk Cumhuriyeti nüfus cüzdanına sahip ve Çin Halk Cumhuriyetine gönülden bağlı vatandaşlar olarak görmektedir. Yüzyıllar boyunca karşılıklı olarak devam eden kültürel temaslar ve uygulanan politikalar sonucunda Salarların kendi varlıklarını devam ettiren hâkim grubun kültüründen de etkilendikleri söylenebilir.

2019

MA, Xiaoxuan. Çin Halk Cumhuriyeti Qinghai Eyaletinde Yaşayan Salarların Günümüzdeki Kültürü / The current culture of the Salars who living in Qinghai province in People's Republic of China. İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Antropoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2019, 146 s.

Çin Halk Cumhuriyetinin Qing Hai eyaletinde yaşayan Salarlar üzerine yapılmış saha araştırmasına dayanan bu çalışma, altı ana bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın öneminin ortaya koyulduğu birinci bölümde, temel kavramların tanımları verilmiş ve etnik kimlik üzerine bazı teoriler tartışılmıştır (s. 5-14). İkinci bölümde Salarların kökenleri ve yaşadıkları coğrafi geçmiş analiz edilmiş (s. 15-33); üçüncü bölümde araştırmanın aşamaları ve metodolojisi konu edilmiştir (s. 34-47). Dördüncü bölümde, katılımcılar hakkında bilgiler verilmiş (s. 48-50); beşinci bölümde, bir etnik grup olarak Salarların sosyal arka planı açıklanmış (s. 51-68); altıncı bölümde ise katılımcılarla yapılan görüşmeler bağlamında Salarların etnik kimliğinin mevcut durumu hakkındaki bulgular analiz edilmiştir (s. 69-113). Dini inançlar, gelenek örüntüleri, giyim alışkanlıkları gibi bazı nesnel kültürel özelliklerini koruyan Salarların bu durumu, bazı kültürel yorumcular tarafından kültürel izolasyon veya sosyal izolasyon bağlamında değerlendirilmektedir. Fakat Salarların bölgedeki Tibet, Hui ve Han etnik gruplarıyla da yavaş yavaş etkileşime girdikleri tespit edilmiştir.

V. BÖLÜM: SARI UYGURLAR VE SARI UYGURCA ÜZERİNE TÜRKİYE'DE HAZIRLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLER

1. DİL VE EDEBİYAT KONULU TEZLER

1999

AKTEPE, Gülsün. *Sarı Uygur Türkçesinin Tarihi Karşılaştırmalı Ses Bilgisi / Historical-Comparative Phonology of Yellow Uighur Turkish which is Spoken in Southeast Region and with Common Turkish. Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Türkçe, 1999, 385 s.*

Bu çalışmada, Sarı Uygur Türkçesinin *Ortak Türkçe*² temelinde karşılaştırmalı ses bilgisi ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Sarı Uygur Türkleri; tarihi, coğrafi, etnolojik, antropolojik ve demografik yönlerden tanıtılmıştır (s. 1-17). İkinci bölümde Ortak Türkçenin ve Sarı Uygur Türkçesinin ses düzeni üzerinde durulmuş (s. 18-50); üçüncü bölümde, Ortak Türkçe ve Sarı Uygur Türkçesinin ses düzenleri örneklerle karşılaştırılmıştır (s. 51-343). Dördüncü bölümde, ses gruplarına (s. 344-360); beşinci bölümde ise Sarı Uygurcadaki ses olaylarına yer verilmiş (s. 361-375); elde edilen bulgular, Sonuç bölümünde değerlendirilmiştir (s. 376-378). Sarı Uygur Türkçesinin konuşur sayısının az, ancak dildeki seslik değişikliklerin fazla olduğu tespit edilmiştir. Bir sözcüğün en az beş varyantı vardır. Kimi sözcüklerde bu sayı 10'u bulmaktadır. Bunun en önemli nedeni, Sarı Uygurların coğrafi konum açısından ana Türk kitlesinden uzak olmaları ve bu lehçenin bir yazı dili disiplininin yoksun olmasıdır.

2009

GUO, Mei. *Sarı Uygur Türkçesinde Zaman / The Tense System in Yellow Uygur Turkish. Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı / Çağdaş Türk Dilleri ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2009, 364 s.*

Sarı Uygur Türkçesinde bir gramer çekim kategorisi olarak “zaman”ı incelemek ve Sarı Uygur Türkçesinde zamanın ifade yollarını tespit etmek, bu çalışmanın amaçlarını oluşturmaktadır. Dil malzemesi olarak Chen Zongzhen’in 1957 ve 1999 yıllarında derlediği metinler ile araştırmacının 2008 yılında Sunan ilçesi ve Minghua köyüne giderek bizzat derlediği metinler kullanılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, Sarı Uygur Türkçesinde zaman konusu, “mutlak zamanlar” (s. 12-172) ve “izafi zamanlar” (s. 173-198) olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmiştir. İkinci bölümde Sarı Uygurcadaki zamanlarda değişim (s. 199-203); üçüncü bölümde, zaman ve kip (s. 204-222); dördüncü bölümde, zaman kelimeleri ve zamanın ifadesindeki yeri ortaya koyulmuş (s. 223-236); incelenen metinler ise *Külliyat* başlığı altında sunulmuştur (s. 237-342). Sarı Uygur Türkçesinde şimdiki zaman, gösterici merkez olarak ele alındığında geçmiş zaman, gelecek zaman ve şimdiki zaman olmak üzere üç mutlak zaman ortaya çıkar. Gönderim noktası şimdiki zaman olmayan izafi zamanlarda ise gönderimler, sıfat-fiil ekleriyle elde edilir. Sarı Uygurcada zaman ifadeleri, sadece fiil çekimleriyle sağlanmaz; zaman kelimeleri, durumun zamandaki yerinin kesin olarak belirlenmesini sağlar ve izafi-mutlak zamanların gönderim noktasını oluşturur.

2019

² “Eldeki çalışmada, Ortak Türkçe terimi ile r/l ve z/ş uygunluklarının gerçekleştiği döneme ait, rekonstrükte edilen z/ş tipli Proto dil kastedilecektir.” (s. 18).

DU, Shaoqiong. *Sarı Uygur Edebiyatı ve Yoghor Chamduugiin Tumur Üzerine Bir İnceleme / A study on Yellow Uyghur literature and Yoghor Chamduugiin Tumur. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2019, 73 s.*

Bir Sarı Uygur Türkü tarafından hazırlanan bu tez çalışmasının amacı, kültürlerinin incelenmesiyle Sarı Uygur halkının ve edebiyatının gelişiminin takip edilmesini ve yazarlarının duygularının anlaşılmasını sağlamaktır. İnceleme için Yoghor Chamduugiin Tumur'un seçilme sebebi, Sarı Uygur edebiyatının tipik bir temsilcisi olmasıdır. Çalışmanın Giriş bölümünde, Sarı Uygurlar hakkında genel bilgiler verilmiş (s. 1-13); birinci bölümde Sarı Uygur yazarları tanıtılmış (s. 14-16); ikinci bölümde Sarı Uygur edebiyatı ele alınmış (s. 17-37); üçüncü bölümde ise Yoghor Chamduugiin Tumur tanıtılmış ve eserleri incelenmiştir (s. 38-54). Yazıyı kullanmaya geç bir tarihte başlayan Sarı Uygurların edebî eserleri, sözlü halk geleneğinde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Nüfusu gün geçtikçe azalan ve dilleri yok olma tehlikesinde olan bu halkın sözlü eserleri, araştırmacılar tarafından derlenmeye ve araştırılmaya başlamıştır. Bir araştırmacı ve yazar olan Tumur, ortaya koyduğu eserleriyle Sarı Uygur tarihine ve edebiyatını ışık tutmuştur. Sarı Uygurların yazılı bir tarihe kavuşmalarını sağlayan Tumur, halkının milli bilinç geliştirmesine de katkıda bulunmuştur.

2. DİĞER ALANLARA AİT TEZLER

2.1. Tarih

2009

AN, Yujun. *Sarı Uygurların Kavim Yapısı: 1950'li Yıllardaki Değişim Süreci / The Clan Structure of the Yellow Uighur: the Transformation Process in the 1950's. Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı / Tarih Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2009, 149 s.*

Çin Halk Cumhuriyetinin Kansu eyaletinde yaşayan Sarı Uygurlar, göçebe ve çok kapalı bir toplum oldukları için kavim-uruk yapısını uzun yıllar boyunca korumayı başarmıştır. Fakat 1950'li yıllarda yapılan devrim ve zorunlu değiştirmeye birlikte yaşanan gelişmeler, bu yapının hızla değişmesine sebep olmuştur. Bu değişimlerle Sarı Uygurlar, göçebelikten yerleşik hayata; geleneksel bir toplumdaki modern bir topluma dönüşerek tarihlerinde önemli bir dönüm noktası yaşamıştır. Sarı Uygurların 1950'li yıllardaki değişim sürecini konu eden bu çalışmanın birinci bölümünde Sarı Uygurlar kısaca tanıtılmış ve tarihleri hakkında bilgiler verilmiş (s. 16-25); ikinci bölümde Sarı Uygurların kavim yapısı ve gelenekleri ele alınmış (s. 26-107); *Sunan* Sarı Uygur özerk ilçesinin günümüzdeki durumu hakkında bilgi verilmiş (s. 108-111); son bölümde ise 1950'li yıllardaki değişim süreci analiz edilmiştir (s. 112-127).

2.2. Sosyoloji

2002

CELİL, Abdürreşit. *Sarı Uygurların Sosyo-Kültürel Yapısı / Socio-Cultural Structure of the Yellow Uyghurs. Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2002, 369 s.*

Bu çalışmada, Sarı Uygurların tarihsel süreç içindeki gelişimi ele alınarak günümüzdeki durumu ve özellikle sosyo-kültürel yapısı irdelenmiştir. Türk çevresinden uzak kalmaları, milli yazılarını kaybetmiş olmaları, özellikle 1958 yılından itibaren sosyal ve kültürel bünyesinde yapılan zoraki değişimler üzerinde durularak günümüzdeki Çin kültürü ve toplumu ile hızla bütünleşmeye yönelmesinin temel nedenleri araştırılmıştır. Kansu eyaleti Zhangye iline bağlı dört bölge ve on bir köyde yapılmış saha araştırmasına dayalı olan bu çalışma; *Araştırmanın Metodolojisi* (s. 1-10), *Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi* (s. 11-91), *Tarihî Süreç İçinde Sarı Uygur Türklüğü* (s. 92-290), *Sonuç* (s. 291-296), *Kaynakça* (s. 297-320) ve *Ekler* (s. 321-351) bölümlerinden oluşmaktadır. Araştırmaların sonunda; Çinleşmekte olan Sarı Uygurların kendi kültürlerini yaşatmak istedikleri, hatta ana kültür (Türk) çevresiyle iletişim kurma arzusunda oldukları tespit edilmiştir.

VI. BÖLÜM: ÇALKANCA VE TUBACA ÜZERİNE TEZLER

2005

GÜNER DİLEK, Figen. *Altay Türkçesi Ağızları. Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora, Türkçe, 2005, 710 s.*

Dağlık Altay Özerk Cumhuriyetine 1998 yılında yapılan araştırma gezisinden derlenmiş metinlerle hazırlanan bu çalışmanın konusu, Kuzey doğu Türk lehçeleri grubunda yer alan Altay Türkçesi ağzlarının ses bilgisi yönünden eş-zamanlı ve karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Çalışmada Altay Türkçesinin Altay Kişi, Telengit, Çalkandı, Kumandı ve Tuba ağzları; Altay Türkçesi yazı diliyle ve birbirleriyle, gerektiğinde Eski Türkçe dönemindeki şekliyle karşılaştırılmış; ağzlar arasındaki farklılıklar ve benzerlikler vurgulanmıştır.

Çalışmanın Giriş bölümünde, saha araştırmasının yöntemi ve katılımcılar hakkında bilgiler verilmiştir (s. 1-8). Birinci bölümde, Altay Türkleri topluluğunu oluşturan boylar, yaşadıkları yerler, Altay Türkçesi üzerine yapılan temel çalışmalar ve Altay Türkçesinin Türk dili tasnifi içindeki yeri ele alınmıştır (s. 9-56). İkinci bölümde, Altay Türkçesi yazı dilinde ve ağzlarında bulunan ünlü ve ünsüz fonemlerin ayırıcı özellikleri belirlenmiş ve bu özelliklere göre tasnifleri yapılmıştır (s. 57-91). Üçüncü bölümde, Altay Türkçesi ağzlarında tespit edilen ünlüler, uzun ve normal (kısa) süreli olarak; ünsüzler ise çıkış yerlerine göre bölümlere ayrılmış; bunların Eski Türkçedeki biçimleri de verilmiş ve Altay Türkçesi yazı diliyle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir (s. 92-204). Dördüncü bölümde, Altay Türkçesi ağzlarının fonemleri, değişken sesleri, ses uyumu ve ses değişimleri çoğunlukla eş-zamanlı yöntemle ayrıntılı olarak incelenmiştir (s. 205-285). *Sonuç* bölümünün (s. 286-297) ardından, saha araştırmasından derlenen *Metinler* ve Türkiye Türkçesi karşılıkları sunulmuştur (s. 298-440). Son olarak, incelemede kullanılan metinlerde geçen tüm kelimeler ve anlamları için bir de *Dizin* hazırlanmıştır (s. 441-685).

Yapılan saha araştırmalarında, Altay bölgesindeki Türkçe üzerinde Rusçanın yoğun bir etkisi olduğu; insanların iki dilli oldukları ve hatta yeni nesilde ana dili kaybının çok yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir. Ana dili Altay Türkçesi olan birçok kaynak kişinin konuşmalarında, özellikle kuzey ağzlarında kod kaydırma izlenmiştir. Bu tez çalışması, dilin devamlılığını

etkileyen iki dillilik, kod kaydırma ve dil ölümü bakımından bu bölgenin daha ayrıntılı araştırılması gerektiğini göstermiştir. Özellikle dil ölümü süreci başlayan, konuşan sayısının yok denecek kadar azaldığı Tubaca için bu tip araştırmalar, dil hayatı bakımından daha da önemlidir. [Fakat bu çalışmanın yayımlandığı 2005 yılından sonra Tubaca ve Çalkanca üzerine lisansüstü tez hazırlanmamıştır.]

VII. BÖLÜM: URUMCA ÜZERİNE TEZLER

2008

KALAYCI, Ünal. *Tsalka (Parmaksız) Urumları Ağzı - Gürcistan / Tsalka (Parmaksız) Urums' Dialect - Georgia. Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2008, 237 s.*

Gürcistan'ın Tsalka (Parmaksız) yöresindeki Urumların daha önce Erzurum ve Kars çevresinde yaşarken bu bölgeye yerleşmeleri, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasına dayanmaktadır. Bölgeye Ruslar tarafından yerleştirilen Urumlar, 1991 sonrası bağımsız olan Gürcistan'da başlayan ekonomik ve etnik sıkıntılar üzerine çıkış yolu aramışlardır. O sırada Yunanistan, Urumlara Grek damgası vurarak onları Avrupa Birliği vatandaşı olma vaadiyle ülkesine göçe teşvik etmiştir. Tsalka'da 1991 yılında 37.000 olan Urum nüfusu, bu tez çalışmasının hazırlandığı tarihte 1500 civarına düşmüştür. Bu çalışma ise, bahsi geçen göç sonrası Tsalka'da kalan Urumları ve onların Türkçesini ele almaktadır.

Çalışmanın temel kaynaklarını, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi tarafından yürütülen Urumlar Projesi derlemeleri ve Kalaycı'nın 2006 yılında kendi imkânlarıyla Tsalka'da yaptığı derlemeler oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Urumların Tsalka'ya göçmeden önce yaşadıkları Kars, Erzurum ve çevresi üzerine yapılan ağız çalışmalarından da yararlanılmıştır. Dil özelliklerine geçilmeden önce Urumlar ve Tsalka hakkında bilgiler verilmiş (s. 11-37); yöredeki Urumların yaşamı, gelenekleri, inançları ve sözlü edebiyat ürünleri tanıtılmıştır (s. 38-49). Ardından; *Ses Bilgisi* (s. 50-82), *Şekil Bilgisi* (s. 83-116), *Cümle Bilgisi* (s. 116-123) incelemeleri yapılmış; elde edilen *Sonuçlar* (s. 124-133) ve *Öneriler* (s. 134-135) sıralanmıştır. Derlenen ve incelenen *Metinler* (s. 136-196) sunulmuş; tespit edilen yabancı kelimeler için bir *Sözlük* (s. 197-202) de hazırlanarak çalışmanın sonuna eklenmiştir. Anadolu ağızlarından doğu grubunun tüm özelliklerini taşıdığı görülen Tsalka Urumcasının Azerbaycan Türkçesinden ve Rusçadan da etkilendiği tespit edilmiştir. Yazı dili olmayan Tsalka (Parmaksız) Urumlarının Türkçesinin, dış etkilere yazı dili olan bir ağızdan daha fazla maruz kaldığı görülmüştür.

2010

ERTUĞRUL, Mevlüt Kürşad. *Urum Türkçesi Şekil Bilgisi / Morphology of Urumian Turkish. Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2010, 96 s.*

Urum Türkçesindeki yapım eklerini konu eden bu çalışmada; Urumlar ve Urumca hakkında genel bilgiler verildikten (s. 1-28) sonra; isimden isim yapan 12 (s. 29-42), fiilden isim yapan 17 (s. 43-57), isimden fiil yapan 8 (s. 58-65) ve fiilden fiil yapan 13 ek incelenmiştir (s. 66-77). Aleksandr N. Garkavets'in Urum Türkleri ile ilgili *Urumskiy Slovník* adlı sözlüğü ile yine Garkavets'in Urumlar hakkında ağız çalışmaları olan *Urumi Nadazovya* adlı eseri, bu çalışmaya temel sağlamıştır. Ukrayna'nın Donetsk eyaletinde Urumların yaşadığı Mariupol şehri ve Stariy Kırım köyüne giderek derlemeler yapan Ertuğrul, Garkavets'in bahsi geçen çalışmalarındaki verilerini kendi derlemeleriyle karşılaştırarak bu tez çalışmasını ortaya koymuştur. Anadolu çıkışlı olan Urumların dili, daha çok Oğuz grubu lehçelerine ve Anadolu'nun Kars, Erzurum ağızlarına yakındır. Bu çalışmada, Urum Türkçesinin yapım ekleri bakımından oldukça zengin bir dil olduğu görülmüştür.

2019

POPLAVSKA, Alina. *Urum Türkçesinde Fiil Çekimleri / Verb conjugation in the Urumian Turkish. Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Lehçeleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Türkçe, 2019, 137 s.*

Bu çalışmanın Giriş bölümünde Urumların adı, tarihi, yaşadıkları yerler ve günümüzdeki durumları kısaca anlatıldıktan sonra, Urum Türkçesinin tarihi özellikleri aktarılmıştır (s. 1-9). İnceleme bölümünde A.N. Garkavets'in *Urumi Nadazovya* adlı eserindeki metinlerde tespit edilen fiillerin zaman ve kip çekimleri sınıflandırılarak incelenmiştir (s. 10-121). İncelemelerde örnek olarak verilen cümleler, Garkavets'in *Urumskiy Slovník* adlı Urumca-Ukraynaca sözlüğünün yardımıyla Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Sonuç bölümünde (s. 122-123) ise Urum Türkçesinde tespit edilen fiil çekimleri değerlendirilmiş; Urumcanın ağız özellikleri açıklanmış; Urumcadaki ağızların farkları tablolştırılmış; Urum Türkçesinin, Türk lehçeleri arasındaki yeri ve önemi anlatılarak bu alanda yapılması gereken incelemelerle ilgili öneriler sunulmuştur.